

OSNOVE SODOBNE ZAŠČITE OTROK V SLOVENIJI

EVGEN JARČ

*Delajmo za jugoslovansko dečo!**

Naša deca je naša največja skrb, naš najdragocenejši ponos in najlepša nada naše svetle bodočnosti.

Skrb za življenje, vzgojo in varstvo dece ni samo najsvetejša dolžnost mater in očetovskih domov, ampak prva in najvažnejša naloga človeške družbe, občin, mest, pa tudi države same.

Moč naroda se meri po moralnem in fizičnem vzgoju dece, njegove sposobnosti po dobro organizirani dečji zaščiti.

Ako hočemo, da se oddolžimo svojemu junaškemu narodu, ako hočemo, da povedemo našo lepo domovino naprej, posvetimo svojo stalno, iskreno in toplo ljubezen jugoslovanski deci.

Naj ne ostane niti eno jugoslovansko dete zanemarjeno, nezaščiteno, naj vsa naša deca veselo živi in napreduje in naj se dečja pesem sčuje vseh krajih divne Jugoslavije.

Marija

ZAŠČITA OTROK V SLOVENIJI PRED PREVRATOM

Sirotišnica, meščanski špital in sirotinski zaklad

Ljubljana se more ponašati, če verjamemo Valvasorju, da sega zaščita otrok za njenim obzidjem skoraj 900 let nazaj. Kronika na magistratu piše namreč po Valvasorju: »L. 1041. je bogat meščan in trgovec, Pavel Berlach po imenu, ker ni imel telesnih dedičev, v tem mestu ustanovil sirotišnico (ein Puppen- oder Waisenhaus) in v ta namen zapustil vse svoje imetje in posestva. Take otroke so v tej hiši vzgajali k dobremu in ko so odrasli, so vsakega spravili do kakega rokodelstva, za kar je imel veselje.«¹ Ta sirotišnica je sicer v teku časa propadla, se je pa obnovila v 18. stoletju. Takrat je pokrenila cesarica Marija Terezija ustanovitev sirotišnice.² Josip Janez Hofmann je poiskal kot vir zanjo razne že pozabljene ustanove in začel zbirko prostovoljnih prispevkov. Podlago je tvoril Mugerlov sirotinski legat iz leta 1702. Hofmann je izdal l. 1758. še sedaj v muzeju ohranjen oklic, ki pravi, da se ne bodo spreje-

* Poslanica Nj. Veličanstva kraljice Marije organu Jugoslovanske unije za zaščito dece »Narodni podmladak«.

¹ Valvasor, Ehre des Herzogthums Krain, III (IX) pag. 709.

² Radics, Die Wohlthätigkeit in Krain 1898, str. 19 ss. ter Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1864 s. 88.

male sirote samo iz Ljubljane, ampak tudi iz drugih mest in trgov in iz vasi, in sicer dečki, da se poleg krščanskega nauka nauče nemški čitati, pisati in računati, ter deklice, ki se bodo poleg nemškega čitanja učile tudi šivanja, pletenja in tkanja. Statuti so se posneli po sirotišnici v Grazu. Tudi nezakonski otroci so se smeli sprejemati. S cerkvenimi zbirkami, ki se naj bi vršile skozi 10 let štirikrat na leto, in z darili je narasel do leta 1788. kapital za sirotišnico na 64.000 gld. — Šest sto let pa bo kmalu stara ustanova meščanskega špitala. Ko je ogrski kraljica Elizabeti, hčeri poljskega kralja Vladislava I., umrl soprog, ogrski kralj Karel Robert, iz rodu neapeljskih Anjoujev, je potovala kot vdova l. 1343. v Neapelj. Spotoma se je ustavila v Ljubljani in podarila meščanstvu pobožno ustanovo, ki so je ljubljanski meščani deležni še danes. Ustanovila je cerkvico na čast svoji svetniški vzornici sv. Elizabeti Turinški in »špital«, ki se je pozneje izdatno razširil z raznimi darili in volili, obstoječimi v denarju, posestvih in desetinah s podložniki.³ Poleg obubožanih meščanov so stanovali v špitalu tudi njih žene in otroci kakor tudi najdenčki, ki so jih oskrbovale v špitalu najete dojilje. Usoda najdenčkov je bila dotlej dostikrat zelo žalostna. Še leta 1548. se je čulo v mestnem svetu, da

³ Janez Steska, Mitth. d. hist. V. f. Krain 1854, str. 25—27.

Dr. Janez Gogala

Dr. Anton Jarc

Andrej Zamejic

Janez Rozman

so našli več otrok v vodi in da so izginili. Mestni očetje so nastavili ljudi, »ki bi naj na to pazili in posebej govorili z babicami, ki to delajo.«¹ Po zapiskih v arhivu grofa Karla Hohenwarta² je bilo l. 1767. v ljubljanskem meščanskem špitalu 24 najdenčkov, v sirotišnici pa 6 dečkov in 4 deklice. Ljubljana je štela takrat komaj 15.000 prebivalcev. Prosvetljeni absolutist in filantrop cesar Jožef II. se je l. 1784. na potu iz Italije ustavil v Ljubljani, da osebno prouči obstoječe razmere zlasti glede dobrotelstva.³ Še preden se je vrnil na Dunaj, je že iz Graza poslal guvernerju svoje opazke,⁴ kjer pravi, da bo odredil, naj se frančiškani preselijo (iz nekdanje gimnazije na Vodnikovem trgu) v samostan avguštincev (cerkev Mar. Oznanjenja), v frančiškanskem samostanu se pa bodo naselili usmiljeni bratje iz Trsta, ki bodo tam ustanovili javno bolnišnico. Medtem je pa bil odpravljen l. 1786. tudi red diskalceatov (o. Marko Pohlin), ki si je bil sezidal ob Ajdovščini v letih 1654 do 1712 obsežen samostan s stroški 30.000 gld. in ga lepo obnovil l. 1765. Tu, nasproti hotela Evrope, je nastala l. 1786. ljubljanska civilna bolnica, ki so se vanjo preselili tudi bolniki in norci iz meščanskega špitala, tako da so ostale v njem le sirote in prevžitkarji. Pod francosko vlado l. 1811. so morali usmiljeni bratje zapustiti Ljubljano in se niso več vrnil.⁵ Tako je Jožef II. odpravil 2 samostana (avguštince in diskalceate) in s tem pripravil prostor za bolnico in za licej — gimnazijo ter za muzej. V teh letih je bilo v meščanskem špitalu 26 najdenčkov in v sirotišnici 38 sirot.⁶ Do l. 1790. je vsak ljubljanski dobrotelni zavod oskrboval svoje lastno premoženje. Tega leta so se pa združili vsi fondi. Znašali so lepo vsoto 261.160 gld.⁷ L. 1818. so pa ta skupni fond, »Hauptarmenfond«, zopet razdelili in sicer je odpadlo na najdenišnico 74.718 gld. in na meščanski špital 55.955 gld. Ostala je pa še skupna uprava pod imenom »civilni špital« pod vodstvom okrožnega glavarja. L. 1835. pa je bila v ta namen

določena posebna komisija, ki ji je pripadal tudi župan Hradecky, izvrsten komunalni strokovnjak. *Državna ustava pa je 4. marca 1849 določila, da postanejo vsi dobrotelni zavodi deželni*, le upravo meščanskega špitala je vodilo mesto do leta 1854.⁸ Deželni *sirotinski ustanovni zaklad* je znašal ob zopetni združitvi vseh zakladov l. 1912. lepo vsoto 836.335 K. (Gl. poročilo dež. odbora iz l. 1913., št. 10324!) Ta ogromna vsota — je izginila kot vojno posojilo.

Vincencijeva družba in Vincencijeve konference. Marijanišče v Ljubljani.⁹

Leta 1876. so ustanovili dr. Janez Gogala in tovariši v Ljubljani *družbo sv. Vincencija Pavelskega* in tako položili temelj *organiziranemu karitativnemu delu* v Sloveniji. Sledili so s tem vzgledu dveh mož usmiljenja, ki sta zamislila konference krščanske ljubezni. To sta sv. Vincencij Pavelski in Friderik Ozanam, oba Francoza po rodu. Prvi je kot župnik v Chatillon les Dambes l. 1617. ustanovil za gospe bratovščino krščanske ljubezni (confrérie de la charité), ki je dobila v kratkem 30 posestrim na deželi in v Parizu. Sv. Vincencij je tudi ustanovitelj *Kongregacije usmiljenk sv. Vincencija Pavelskega* in dobrotelnih društev za moške, ki jih je v prvi polovici 19. stoletja Friderik Ozanam (1813, 1853) prilagodil kot *Konference sv. Vincencija* karitativnemu delu v modernem svetu, sledeč geslu: »Treba je več delati, manj pa disputirati.« Ozanam je ostal duša konference tudi potem, ko je bil že sloveč profesor in plodovit literarni historik v Parizu in se intenzivno udeleževal političnega življenja (1848).

Vincencijeva družba se je kmalu razširila po vsem katoliškem svetu. Ideja Vincencijevih konferenc se je v tej dobi vsadila tudi med Slovence. Prvi poizkus je bil že l. 1869., ker so pa bila naziranja pripravljalnega odbora zelo različna, je misel samo še tiho tlela dalje. Profesor dr. Janez Gogala je opazoval razmere v osemdesetih letih in videl, kako siromaštvo strahovito narašča in z njim v zvezi mladina dan za dnem bolj propada. V stiku z graško Vincencijevo konferenco sta z laikom prof. Kronbergerjem pripravila vse potrebno, da se je 24. aprila 1876 mogla ustanoviti prva *konferenca sv. Nikolaja* družbe sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno oskrbovanje siromakov in za varstvo

¹ Vrhovec, Die Stadt Laibach 1886, str. 127.

² Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1865, str. 111.

³ Po Breckerfeldovi statistiki »der drei Länder Steiermark, Kärnten u. Krain«, odd. IV, rokopis v Nar. muzeju.

⁴ Radics, Gesch. d. landsch. Civilspitale, 1887, str. 33 ss.

⁵ Adam Wolf, Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen, XII., 143 ss.

⁶ Pač pa je ljudstvo imenovalo po njih še mnogo let »Barmherzigergasse«.

⁷ Gl. Dr. Fr. Lippich, Topographie der St. Laibach, 1834, str. 301 ss.

⁸ Radics, Civilspital, str. 75 ss.

⁹ Glej letna poročila centralnega sveta Vinc. družbe in Vinc. konf.

Dr. Josip Gruden

Fran Lavtižar

mladine» v Ljubljani. Po njenih pravilih je namen družbe, da

a) dejansko izvršuje krščansko ljubezen do bližnjega, podpira uboge družine, bolnike, vdove in sirote, zlasti tudi *zanemarjene otroke*, posreduje brezposelnim delo in se sploh zavzema za duhovni in telesni blagor bednih in pomoči potrebnih.

Do l. 1918. so bili predsedniki:

1. Ustanovitelj družbe dr. Janez Gogala (1878 do 1884).

2. Prošt dr. Anton Jarc (1884 do 1897).

3. Kanonik Andrej Zamejic (1897 do 1903).

4. Prelat Janez Rozman (1903 do 1909).

5. Kanonik dr. Jožef Gruden (1909 do 1918).

6. Po njem je bil kot prvi laik izvoljen za predsednika šolski nadzornik v p. Fran Lavtižar (umrl 25. aprila 1930).

Komaj je pričela delovati prva konferenca (Stolna sv. Nikolaja v Ljubljani), se je že začelo misliti na ustanovitev *zavetišča* (azila), kjer bi se zbirali revni otroci, ki so v nevarnosti, da se spridijo. Tak zavod se je odprl pod imenom »*Mladiški dom*« že 24. septembra 1876. Zavod so oskrbovale sestre usmiljenke. Ker so morali vse sproti izprosi, je bilo v začetku zelo hudo. Največji dobrotniki zavoda so bili ljubljanski peki, ki so zastonj dobavljali potrebni kruh. Konferenci se je pa takoj zdelo, da je tako zavetišče, četudi je zelo potrebno, še vse premalo. Zazelela si je svoj dom, kjer bi ne zbirala otrok le čez dan, marveč bi nudila najbednejšim med bednimi, sirotam brez roditeljev, trajno in varno zavetje. Medtem se je ustanovil *centralni svet* Vincencijeve družbe za obe konferenci (sv. Nikolaja in sv. Jakoba, nastalo tudi 1876). Na prvi glavni skupščini leta 1877. so se zbrali najodličnejši predstavniki ljubljanskega meščanstva, med njimi knezoškof dr. Jan. Kriz. Pogačar. Ker ni bilo takrat v Ljubljani še nobene slične dobrodelne ustanove, je ideja socialne karitativne akcije našla velik odziv in je bila ustvarjena možnost uspešnega dela. Medtem je sklenil deželni odbor kranjski, naj se sirotinski sklad porabi za ustanove, ki bi jih uživale sirote. S tem je bila ustvarjena tudi finančna podlaga za zavod. Ker zavod še ni imel lastne strehe, ampak se je moral celo iz hiralnice izseliti v zasebno hišo, je vedno bolj dozorevala misel, da se zida družba obsežno sirotišnico. L. 1877. se je ustanovil stavbni sklad. Ko je dne 24. aprila 1878 daroval neimenovan dobrotnik 800 gld., je bil s tem storjen prvi korak. Vincencijeva družba si je pridobila mnogo novih do-

brotnikov in članov. Dr. Gogala je iskal primerne kraja za novo poslopje. Prvotno so nameravali kupiti Virantovo hišo (za 150.000 gld.), kar sta priletna Terzija in Matija Jager na Sp. Poljanah ponudila za zgradbo sirotišnice svoje posestvo po zelo primerni ceni (za 12.500 gld.). Isto leto (1880) je kupila družba še sosednjo hišo Vernikovo (za 15.000 gld.). Peto poročilo iz l. 1881. poroča: »Ko je bila stiska za denar največja, je Bog vzbudil v srcu mestnega župnika Gustava Köstla preblago misel, da je postavil sirote za glavne dediče. Zapuščina je znašala 20.000 gld. Isti dan 15. novembra 1880, ko se je odprla sirotišnica za 11 dečkov, je pa blagi dobrotnik zatisnil oči.« Za dnevno zavetišče se je prezidala dvoriščna delavnica. Otroci so hodili v javne šole v mesto, doma so jih pa nadzirale sestre usmiljenke. Največji dogodek pa je bila blagoslovitev novega poslopja sirotišča. Sedmo poročilo poroča: »Naša Vincencijeva družba je že od začetka obračala vso pozornost na to ter veliko žrtvovala za vzgojo ubogih otrok in za zidanje sirotišnice. Bogato se je plačalo to žrtvovanje. Kajti dve tretjini sta dodelani in za silo s hišno opravo preskrbljeni.« 12. novembra 1882, na praznik Marijinega zavetništva, je škof dr. Krizostom Pogačar blagoslovil zavod v pričo številnega občinstva. Navzoči so bili: deželni predsednik baron Winkler, deželni glavar grof Thurn in mestni župan Grasselli. Zavod je dobil ime Collegium Marianum — *Marijanišče*. Že ob ustanovitvi je štel 60 gojencev. Dečki z deželnimi ustanovami so prišli v zavod leta 1883. Šola za dečke je pa še ostala v Lichtenthurnovem zavodu. Ko so pa l. 1884. prevzele zavod šolske sestre iz Maribora, so se obvezale tudi, da bodo preskrbele lastne učiteljice za ljudsko šolo. Ker je bila šola sprva le enorazredna, so hodili dečki še vedno v šolo na Graben, k Sv. Jakobu ali Sv. Nikolaju. Krščanski nauk je prevzel l. 1884. pater Placid Fabiani in ga tako rekoč s svetniško vnemo oskrboval do svoje smrti 13. marca 1925. Leta 1884. je pa zadela Marijanišče bridka izguba, ker je umrl 4. maja novo imenovani škof ljubljanski dr. Janez Gogala (rojen 12. junija 1825 v Kranju). Bil je silno dobrega in usmiljenega srca, ves zavzet za Marijanišče, kamor je prihajal vsak dan. Graditev novega poslopja je vodil osebno in se zlasti zvečer rad pomudil med sirotami. L. 1885. se je zgradila kapelica, l. 1887. pa zadnja tretjina hiše s hlevom vred. Nato se je napravila tudi železna ograja in rastlinjak z vrtnarjevo hišo. L. 1890. se je kupila še sosednja hiša. Isto leto in naslednjih pet let so se napravile kopeli in dozidal srednji in stranski trakt. Tako je preteklo 20 let, preden je dobilo Marijanišče tisto lice, ki nam ga kaže danes. Za zgradbo Marijanišča, ki je danes eden največjih zavodov v Jugoslaviji, za inventar, ureditev vrta in ograje se je izdala ogromna vsota, blizu 1 milijona kron. L. 1910. se je prizidal še dijaški konvikt, ki je stal 450.000 kron. Vso vsoto je zbral prelat A. Kalan.

Dolgoletni vodja zavoda (od l. 1885.) je bil kanonik dr. France Lampe, ki je po kratki bolezni umrl 24. septembra l. 1900. »Ker je svoje ljubil, jih je ljubil do konca«: vse svoje skromno imetje je zapustil Marijanišču, zlasti tudi svojo bogato knjižnico. Do njegove smrti je zavod vzgojil nad 400 dečkov, ki so postali duhovniki, trgovci, učitelji in obrtniki. V ta namen se je l. 1896. odprl obrtno ponavljalni razred, ki je

Gustav Kštl

Dr. Fr. Lampe

Andrej Kalan

Dr. Evgen Lampe

imel namen pripravljati dečke za obrtniški poklic. Dr. Franc Lampe je pri vzgoji otrok postavil sledeča, še vedno sodobna načela: 1. Vsa vzgoja temelji na nauku sv. vere. 2. Vsi otroci se vzgajajo tako, kakor bi se vzgajali v domači družini pri očetu in materi. To je načelo ljubezni do otrok. 3. Vzgoja ni mehkužna, ampak krepka in moška. 4. Otroci naj ne bodo nikdar sami. S tem se zabranijo prestopki in napake in se otroci navadijo, da se nikdar ne zanemarijo. 5. Prestopki in pregreški se toliko ne zasledujejo in preiskujejo, kolikor se naj zabranjujejo. (Don Boskovo načelo.) Po njegovi smrti je kratek čas vodil Marijanišče njegov nečak dr. Evgen Lampe, ki mu je sledil že l. 1900. v vodstvu tedanji kanonik, poznejši prošt Andrej Kalan, ki je umrl 3. junija 1933. leta. Kar se je v 33 letih v zavodu zgodilo, je sad njegovih skrbi in njegovega napornega dela, ki bi zaslužilo posebno obširno oceno. Do l. 1919. je bilo v sirotišču letno do 180 otrok, v dijaškem domu (konviktu) okrog 100 dijakov in v dnevnem zavetišču do 30. Že avgusta 1914 je zavzelo vse prostore konvikta divizijsko sodišče, ki se je sicer umaknilo po vojni napovedi z Italijo, konvikt, obe telovadnici in jedilnico je pa zasedla rezervna bolnica št. 4, v kateri so na zahtevo zdravnikov prevzele bolniško postrežbo sestre, ki so se žrtvovale brezmejno: po en smrtni slučaj je bil skoro vsak dan, za časa ofenzive pa po 5 do 7. Otroke, po večini sirote, so komaj smeli obdržati v zavodu. Leta 1918. je vojaštvo končno izpraznilo zavod, nastanilo se je pa v njem nekaj uradov.

Marjanišče z vrta

Konferenca Vincencijeve družbe pri Sv. Nikolaju ni ostala osamljena. Še isto leto 1876. se je ustanovila konferenca Sv. Jakoba v Ljubljani, l. 1889. kot tretja konferenca *Marijinega oznanjenja v Tržiču*, ki je l. 1913. ustanovila *otroško zavetišče sv. Jožefa* (za blizu 100 otrok). 4. Konferenca *Marijinega Oznanjenja pri frančiškanih v Ljubljani* l. 1898. 5. Leta 1910. konferenca *Karmelske Matere Božje za Vodmat, Selo in Moste*, ki je leta 1916. ustanovila nujno potrebno *deško dnevno zavetišče*. 6. Leta 1898. se je ustanovila konferenca pri Sv. Petru v Ljubljani, reformirana leta 1918. 7. Leta 1910. konferenca Sv. Lenarta na Jesenicah. 8. Konferenca sv. Antona Padovanskega na Viču leta 1911., ki je že isto leto ustanovila *dnevno otroško zavetišče* (za 60 do 70 otrok). 9. Konferenca sv. Frančiška v Spodnji Šiški, ustanovljena 1912. leta. Ker je Šiška zaradi priselitve železničarjev postajala delavski okraj, je konferenca morala posvečati posebno pažnjo oskrbi otrok. 10. Konferenca sv. Janeza Krstnika v Trnovem leta 1912. 11. Leta 1913. konferenca *Brezm. spočetja v Kamniku*. Tako je Vincencijeva družba (s konferenco v Loškem potoku) v začetku svetovne vojne štela v ljubljanski škofiji 12 konferenc (zlasti v Ljubljani in okolici, kjer je bila potreba največja), 4 dnevna zavetišča za otroke (deško dnevno zavetišče sv. Jožefa v Ljubljani, otroško zavetišče v Tržiču, dnevni zavetišči v Mostah in na Viču) ter l. 1910. ustanovljeni »Patronat za mladino«, ki je sprejel leta 1916. — 125 gojencev kot začasno zavetišče, preden so se izročili družinam ali zavodom. Posebej se je že takrat tudi čutilo kot potrebno stalno zavetišče za slaboumne in pohabljenе otroke.

V lavantinski škofiji so obstojale pred prevratom sledeče konference: 1. Konferenca sv. Magdalene v Mariboru, ustanovljena 1879. 2. Konferenca sv. Janeza Krstnika v stolni in mestni župniji v Mariboru, ustanovljena leta 1887. 3. Konferenca Matere Milosti v Mariboru leta 1910.

Konference Vincencijeve družbe so nastajale pred svetovno vojno, kakor so to narekovale socialne potrebe (Ljubljana — središče — predmestja — okolica, Tržič, Jesenice in Maribor) in njih delo je zraslo iz obstoječih razmer (dnevna zavetišča, sirotišnice — Marijanišče — patronat). Ta organična povezanost organizacije in tedanjega stanja zlasti mladinskega skrbstva je najboljši dokaz, da Vincencijeve konference ne izvirajo iz sebičnih egocentričnih stremljenj posameznikov, ampak, da so nastale iz drugih nagibov.

Fr. Lampe z gojenci in sestrami v Marjanišču

*Lichtenthurnov zavod — Dekliško vzgojevališče
in sirotišče v Ljubljani (Ambrožev trg št. 8)*

(Po zavodovih podatkih.)

Dekliško sirotišče baronice Lichtenthurnove v Ljubljani, sedaj kratko imenovano »Lichtenthurnov zavod«, je zasebno dekliško vzgojevališče — sirotišče z osnovno in meščansko šolo za gojenke — sirote, revne in druge deklice, ki stanujejo v zavodu, pa tudi za deklice, ki stanujejo doma pri starših.

Zavod je ustanova deklice - sirote, poznejše meščanske gospodične Marije Mahkot, ki je podedovala po svoji starejši sestri Katarini, poročeni baronici Lichtenthurn, obe stavbi na takratni Poljanski cesti. Zapuščino — ustanovo so prevzele usmiljene sestre sv. Vincencija Pavelskega dne 10. decembra 1878. S tem dnem so pričele usmiljene sestre v zavodu s poukom in vzgojo ženske mladine. Njegov pričetek je bil zares zelo majhen in skromen — 7 nežnih deklic — sirotic je dobilo svoj domek v novo ustanovljenem sirotišču v Lichtenthurnovem zavodu. Tu so dobivale svojo vzgojo in prvi pouk v ustanovljeni zavodovi enorazrednici. Število sirot je z vsakim letom znatno naraslo, tako je bilo naslednje leto 1879. v sirotišču že 14 sirot. Prvotno je zavod imel le 2 stavbi ob Poljanski cesti, sedaj Ambrožev trg, ki sta služili prvim sirotam in njihovim vzgojiteljicam za stanovanje in šolo. Prostori so zavodovim stanovalcem radi postopnega naraščanja sirot in razširjanja šole postali pretesni, kajti priglašale so se za sprejem v zavodovo oskrbo poleg sirot še deklice z dežele, iz mesta pa so že prihajale prve deklice v njegovo šolo. Tako je bilo v letih 1890 do 1891 že 88 notranjih gojenk, 1891 do 1892 pa 93.

Predstojništvo je bilo primorano dozidati enonadstropno stavbo na dvorišču; tako so deklice — gojenke dobile 2 novi zračni spalnici, dnevno sobo - učilnico, zavod pa večjo kuhinjo in 2 shrambi. V letu 1896. je predstojništvo zidalo novo šolsko dvonadstropno poslopje, ki sprejema od 1897 vsak dan številne notranje gojenke in vnanje učenke v svoje prostore. V teku svojih 57 let so po potrebi prirasli zavodu še nekateri prostori, tako poslopje za gojenke, ki obiskujejo šole v mestu, za notranje gojenke pa dozidanje dvonadstropne stavbe na dvorišču.

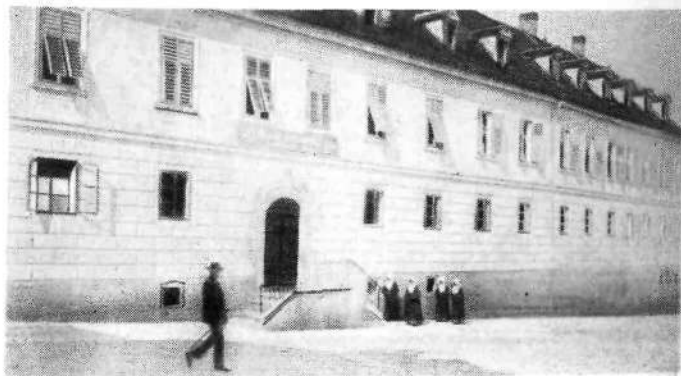

Otroški vrtec in dnevno zavetišče pri uršulinkah v Idriji l. 1912.

Ob svojem pričetku je zavod nudil oskrbo in pouk samo zavodovim sirotam, tako do l. 1886. S šolskim letom 1886./87. so začele obiskovati brezplačen pouk na zavodovi šoli tudi deklice iz mesta, to šolsko leto je bilo že vseh notranjih in zunanjih učenk 168. V letu 1916./17. je bilo v zavodu 200 notranjih gojenk, poleg teh pa v šoli še 375 zunanjih deklic.

Prva leta svojega obstoja je zavodovo predstojništvo dajalo oskrbo in pouk le deklicam — zavodovim sirotam in sicer vse brezplačno. Ker se je število zelo pomnožilo in zavod ni zmozel bremena, mu je »Deželni odbor« oddajal v oskrbo sirote »deželne ustanovljenke« z letno pristojbino 90 goldinarjev za vsako deklico. Bilo je letno do 64 sirot. V vojnem in povojnem času je naraslo letno število ustanovljenk do 107.

Za sirotišče se je takratni »Deželni odbor« zelo zanimal in ga vsestransko podpiral ves čas do prevrata. Poleg tega je bila velika dobrotnica zavoda bivša »Kranjska hranilnica«, ki je ob svoji 75 letnici poklonila zavodu velikodušen dar: izbrisala in krila mu je posojilo 10.000 goldinarjev, da je zamogel zidati šolsko poslopje. Sicer pa se je tudi vsako leto spomnila zavoda z lepim prispevkom. Med svoje dobrotnike beleži zavod tudi mestno občino ljubljansko in »Odbor narodnih gospa«, ki so revnim gojenkam rade pomagale z obleko in obutvijo (dočim so sedaj popolnoma same sebi prepuščene).

Lichtenthurnovo zavetišče

Zavod je po možnosti vzdrževal ves čas tudi sirote brez javnih podpor, v kolikor so mu to dopuščala sredstva, ki pa so zelo pičla, ker nima lastnih posestev, razen vrta in njive ob Mišičevi cesti ter nekoliko travnika. Za polja, ki jih obdeluje, mora plačevati visoko najemnino.

Katoliško društvo gospa in zavodi Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška v Mariboru

Ko je prišel Slomšek kot škof v Maribor, je opazil v vedno bolj rastočem mestu veliko *zapuščene mladine*, ki se je potikala po ulicah. Kot velikemu vzgojitelju in mladolinjubi so se v srce smilili zapuščeni otroci. Sklenil je potrkat na mehka materinska srca in organizirati skrb za zapuščeno mladino. Ugodna prilika se mu je nudila ob sklepu mariborskega misijona. Deputacija mestnih gospa se mu je prišla zahvaliti za misijon. Pri tej priložnosti je položil gospe na srce ustanovitev dobrodelnega ženskega društva, ki bi naj skrbelo za revno in zapuščeno žensko mladino. Obenem je izrazil upanje, da bodo gospe posnemali tudi možje in ustanovili podobno društvo tudi za moško mladino. Škofovemu pozivu so se gospe lepo odzvale in že 7. aprila 1860 je bilo društvo ustanovljeno pod imenom »*Katoliško društvo gospa*«, ki je kmalu vsaj v majhnem okviru začelo skrbeti za revne deklice. To društvo je potem po Slomškovi smrti pripomoglo, da so se v Mariboru naselile šolske sestre, predvsem iz karitativnih namenov.¹

Materina hiša v Mariboru je bila ustanovljena 15. okt. 1864 in je postala samostojna l. 1869. Poleg šolskih zavodov in kmet.-gospodinjske šole vzdržuje *otroški vrtec*. V podružnici Kongregacije pri sv. Jožefu v Koloniji, ki je bila ustanovljena l. 1871., oskrbujejo sestre otroško zavetišče železniških delavcev v Koloniji.

V Celju ima zavod svojo podružnico od l. 1878. in vzdržuje poleg dekliških šol tudi *otroški vrtec*. Ljubljansko Marijanišče so prevzele šolske sestre l. 1884.

Ljubljanska otroška bolnica

Že l. 1843. je predlagal profesor dr. Pachner medicinsko-kirurški študijski zavodu v Ljubljani, naj se ustanovi ordinacijski zavod za bolne otroke v

¹ Dr. Kovačič, A. M. Slomšek, 2. del, str. 106—7. Ob tej priliki moram, žal, pripomniti, da je gradivo iz lavantinske škofije deloma nepopolno, ker na svoje pismo zanj sploh nisem dobil odgovora.

Zavod šolskih sester v Mariboru

porodišnici. Magistratu je odgovoril okrožni urad, da za to ni prostora v porodišnici, pač pa da hoče poiskati prostor v kakem drugem javnem poslopju. L. 1847. se je obrnil ljubljanski magistrat do dunajskega za pojasnila, češ da ima namen ustanoviti slično otroško bolnico, kakor obstoji na Dunaju pri sv. Jožefu v okr. Wieden. Dunajski magistrat je ljubeznivo odgovoril in dal vse potrebne podatke — toda leto 1848. je preprečilo izvršitev projekta, dokler ga ni izvršil dr. Viljem Kovač s podporo zasebne dobrodelnosti.²

Septembra 1864 je upokojeni bolnični zdravnik in mestni fizik dr. Viljem Kovač izdal oklic ljubljanskemu prebivalstvu, naj se pomaga po vzgledu drugih mest revnim, bolnim otrokom s tem, da se ustanovi otroška bolnica, ki bo nudila zdravstveno pomoč v začetku omejenemu številu otrok, pozneje pa vsakemu res revnemu bolnemu otroku. Oziraje se na dunajske razmere (Anna- in St. Josef-Kinderspital) je predlagal, naj bi se upoštevala ena tretjina od 750 otrok, kolikor bi jih prišlo v poštev v Ljubljani, ki je štela takrat 22.000 prebivalcev. Z bolnico naj bi bila združena tudi brezplačna ambulanca za revne otroke. Predlog je padel na rodovitna tla, odziv med občinstvom je bil zelo velik, zlasti agilen je bil damski komité, ki je od hiše do hiše delil nemške in slovenske oklice in nabiral prispevke. Društvena pravila so bila potrjena 12. avgusta 1865. Ker je pokroviteljstvo prevzela cesarica Elizabeta, se je bolnica imenovala do prevrata »*Elizabetna otroška bolnica*« in je bila namenjena v prvi vrsti ljubljanskim otrokom. Za bolnico so nakupili staro hišo na Poljanah št. 54, sedaj Jožefišče, za 11.000 goldinarjev, ki so jo pa morali seveda adaptirati in opremiti. 19. novembra 1865 so slovesno odprli prostore. V magistratni dvorani je bila slavnostna seja, na kateri je prvi predsednik upravnega odbora, župan dr. Etbin Costa, podal obsežno poročilo o nastanku in razvoju otroške bolnice, ki jo je blagoslovil kanonik Poklukar. Zvečer je bil v reduti velik koncert, ki je vrgel čistega dobička lepo vsoto 377 gld.

Normirano število 12 otrok, ki so se brezplačno oskrbovali, je bilo takoj polno. Zdravila je dajal zastoj lekarnar Albert Ramm, otroke pa brezplačno zdravil dr. Kovač. V predpustu 1866 se je na korist otroški bolnici aranžiral bal na Strelišču, ki je dal 150 gld. dobička in bil »eden najsijajnejših v sezoni«. V odboru in v damskem pokroviteljskem komiteju je bila že takrat večina ljubljanskih Nemcev, kar je ostalo tudi pozneje, ko je vstopilo v društvo tudi mnogo slovenskih dam. Dr. Kovač je leta 1866. sprožil misel ustanovnih postelj in sam, ko je bil imenovan za meščana, iz svojega določil v ta namen vsoto 1200 gld. Leta 1866. je bilo sprejetih 64 otrok, od teh jih je umrlo 10, ozdravelo 33. Mortaliteta je znašala 13,8 %, zelo ugoden uspeh, »če se primerja St. Anna-Kinderspital in St. Josef-Kinderspital na Dunaju, kjer je znašala mortaliteta 24 % oz. 19 %«, kakor poudarja letno poročilo s ponosom. Sledeča leta so prinesla malo izpremembe, bolnica se je vzdrževala s prispevki članov, volili, podporami in subvencijami. Predsedniki društva so bili: dr. Costa (1865—1868), dr. Jos. Sup-

² Radics, Geschichte des landschaftlichen Civilspitals 1887.

pan (1868—1880), Anton vitez Laschan (1880—1884), dr. Emil Bock (1884—1888), Albert Samassa (1888—1889), Jos. Luckmann (1891—1906), O. Bamberg 1906—1918). Zdravniško službo je oskrboval brezplačno 20 let do svoje smrti dr. Viljem Kovač, za njim jo je pa prevzel dr. Julij Schuster, ki sta ga zastopala dr. Alfred Mahr in dr. Stanko Sterger in nazadnje dr. Jos. Staudacher. V razvoju bolnice je bil najvažnejši dogodek zgraditev novega poslopja. Staro poslopje z vrtom je kupil red sv. Vincencija za 13.000 gld. S tem denarjem in zlasti z darilom Kranjske hranilnice po 20.000 gld. se je sezidalo današnje poslopje, ki je stalo z vsem 32.800 gld., oprava pa posebej 3200 gld. 23. oktobra 1889 so se preselili bolniki v novo hišo, ki jo je 19. novembra 1889 blagoslovil prošt dr. Klofutar. Bolnica se je tudi dalje vzdrževala na isti način kakor doslej, zdravila je pa dajal zastoj lekarnar Ubald pl. Trnkoczy. V letih 1889. in 1890. so bili sprejeti 303 otroci (127 dečkov in 176 deklic). Od teh je ozdravelo 201, umrlo 53 (= 16,8 %), oskrbnih dni je bilo 10.362, na otroka 33 dni. Bolnica je imela sicer 30 postelj, zasedenih je pa bilo le 15 — »Dokaz, kako malo smisla ima občinstvo za tako dobrodelno ustanovo. In kako bi prišla prav ljubljanskemu občinstvu, posebno revnejšim slojem, ki jim je s tem omogočeno, da spravijo bolne otroke v zdrave, svetle in dobro prezračene prostore ob dobri hrani, oskrbi in zdravniški negi, mesto da shirajo in polagoma umirajo v prenapolnjenih, nezdravih stanovanjih ob neprimerni hrani in brez zdravnika. In kako dobrodošla bi bila bolnica tudi »boljšim« rodbinam, ki imajo omejena stanovanja in več otrok. Če zbolí eden izmed njih za infekcijsko boleznijo, je po navadi popolna izolacija bolnega otroka od zdravih neizvedljiva. Zato se izvrše le polovičarske mere toliko, da se za silo zadosti sanitetnim predpisom, pri čemer so ostali otroci izpostavljeni okužbi. Nadaljnja škoda obstoji v tem, da tam, kjer ni izvedljiva popolna izolacija, tudi zdravi otroci ne smejo v šolo, s čimer lahko izgube celo šolsko leto, zlasti če traja izolacija delj časa in če za enim otrokom zbolí še drugi in tretji.« To so resnice, povzete iz zdravniškega poročila 1889/1890, ki veljajo še danes. Sicer je bila bolnica n. pr. že v letih 1907. in 1908. bolj frekventirana in je sprejela v dveh letih 707 bolnikov, izmed katerih je bilo kot zdravih odpuščenih 555, kot zboljšanih 73, neozdravljenih 13 in jih je umrlo 85 (= 10,53 %), tako da jih je ostalo 30. Vidi se torej, da je prebivalstvo začelo ceniti pomen in uspehe otroške bolnice. Umrlo jih je največ: 16 za črevesnim katarjem, 8 za pljučnico in bronhitido, 33 za tuberkulozo, 8 za možganskimi boleznimi in eklampsijo, 2 za sifilo, 7 za kožnimi boleznimi. Poročilo iz l. 1908. (zadnje, ki mi je bilo na razpolago) navaja kot premoženje društva poleg vrednosti stavbe še kron 47.278'58 v obligacijah in gotovini. Oskrbovale so bolnike že od začetka usmiljene sestre s pravo krščansko potrpežljivostjo. Nekaj otrok je poslalo društvo vsako leto v morsko kopel v Gradežu. Gospodarske posle je opravljal do prevrata z ljubeznijo in požrtvovalnostjo upokojeni oberstlahtnant Karl pl. Kastl.¹ Med svetovno vojno je bolnico zasedlo po ve-

¹ Povzeto po dvoletnih poročilih društva Elisabeth-Kinderspital.

čini vojaštvo in glavniško premoženje se je porabilo za vojna posojila. Po prevratu pa je l. 1920. to staro ljubljansko dobrodelno ustanovo za zdravstveno zaščito dece prevzela državna uprava, »Društvo za vzdrževanje otroške bolnice v Ljubljani« pa še obstoja.

Ljubljanska otroška bolnica je bila gotovo pri nas najvažnejša ustanova za zdravstveno zaščito dece pred prevratom, dasi je ostala s svojim tihim in skromnim delom ob skromnih subvencijah javnih korporacij komaj opažena.

Kranjski ustanovni zavod za gluhoneme v Ljubljani

Pod psevdonimom Frančišek Holdheim je vložil z ustanovnim pismom 4. junija 1830 prelat in stolni kantor Frančišek Schmid 8 delnic Avstrijske nacionalne banke z namenom, da bi se začeli vzgajati gluhonemi otroci iz Kranjske in Koroške. Ko se je l. 1850. razdelil ta ustanovni zaklad, je odpadlo na Kranjsko nad 6000 gld. Tej ustanovi so se priklopila pozneje še sledeča volila: Jožefa Skuška, kaplana v železnikih, z dne 15. oktobra 1830 po 952 gld. 26 kr., Benjamina Jelovška pl. Fichtenau z dne 9. julija 1836 po 200 gld. in Frančiška Hafnerja, duhovnika na Dunaju, z dne 5. aprila 1861 po 3000 gld. Razen tega so zapustili v isti namen: ljubljanski škof Anton Alojzij Wolf s svojo oporoko 17. avgusta 1858 vsoto 8000 gld., ribniški dekan Ignacij Holzapfel »zavodu za gluhoneme, ki se ima ustanoviti na Kranjskem« vse svoje premoženje v znesku 52.962 gld. 37 kr. (po njem se imenuje Holzapflova ulica) in Frančiška grofica Stubenberg z oporoko z dne 23. novembra 1866 pa vsoto 4000 gld. v obligacijah. Dokler se ni zgradil zavod, so se uporabljali dohodki, da so se vzgajali gluhonemi otroci zlasti v Linzu. V zadnjem desetletju preteklega stoletja so končno šolske sestre de Notre Dame v Šmihelu pri Novem mestu na svoji šoli osnovali oddelek za gluhoneme deklice, dočim so se morali dečki še vedno vzgajati na zavodih z nemškim učnim jezikom. Ker se deželna vlada ni mogla spozнumeti z deželo, ki je zahtevala ustanovitev dežel-

Otroci zavetišča na Viču

Katehet
Janez Smrekar

nega zavoda za gluhoneme in slepe, se je odločila za ustanovitev zavoda, ki še danes stoji na Zaloški cesti v Ljubljani.

Ob južnem delu parcele, ki meri blizu 15.000 m², je v dvonadstropnem poslopju prostora za 70 gojencev, dečkov in deklic (z internatom). Zavod je bil dodelan l. 1900. in 28. oktobra 1900 ga je slovesno odprl takratni deželni predsednik baron Viktor Hein. Nakup zemljišča in zgradba sta stala 315.000 kron, zavod je pa imel pred svetovno vojno še nad 600.000 K lastnega premoženja, ki se je pa izčrpalo za podpis vojnih posojil. Po prevratu je postal zavod državna ustanova. V zavodu je bilo pred prevratom povprek 40 gojencev ($\frac{2}{3}$ dečkov, $\frac{1}{3}$ deklic).

Za slepce

je l. 1857. umrli Karl Jožef baron Flödnik, gubernialni svetnik, zapustil — za revne, posebno osirotele slepce iz Kranjske, posebno iz župnije Smlednik — ustanovo, ki se po njem imenuje in je znašal njen kapital 93.350 gld. L. 1895. je bilo iz njenih dohodkov 10 slepcev v zavodu v Linzu, eden pa v Grazu. L. 1912. je znašala Flödniggova ustanova 288.047 kron (poročilo dež. odbora št. 10.324 iz l. 1913.) in je tudi izginila kot vojno posojilo.

Salezijanci

(Po zavodovih podatkih)

»Društvo za osnivanje in zgradbo zavetišča in vzgojevališča v Ljubljani« je l. 1900. kupilo grad Rakovnik in ga podarilo salezijanski družbi, da bi začela svoje delo za zapuščeno in ogroženo mladino. Duša društva je bil katehet Janez Smrekar. Prvi trije Salezijanci so prišli 23. novembra 1901 na Rakovnik in tako ustvarili prvo salezijansko naselbino na Slovenskem. Dobili so sicer grad Rakovnik in nekaj zemljišča, toda sredstev za opravo in razširjenje starin-

skega gradu ni bilo, stalnih dohodkov tudi ne. Začeti se je moralo pač v največji skromnosti. Prvi gojenec je bil sprejet 8. decembra 1901. V poletju 1902 je bilo sezidano enonadstropno poslopje s šolskimi sobami v pritličju in spalnico v prvem nadstropju. V jeseni 1902 je bilo sprejetih že 45 gojencev. Ker je oblast prepovedala vsako delo za naraščaj salezijanske družbe in zahtevala, da bi postal zavod nekaka »poboljševalnica«, je to zelo oviralo razvoj družbe v Sloveniji. Kajti namen salezijanske družbe ni, da bi se posvečala popolnoma pokvarjeni mladini, temveč Don Boskovo načelo gre za tem, da s svojim delom preprečuje pokvarjenost mladine. Izmed 1100 zavodov, ki jih ima danes salezijanska družba, so le štirje, ki predstavljajo nekako poboljševalnico. Družba se je v Ljubljani sicer morala prilagoditi tedanjemu vladnemu stališču, vendar pa svoje delavnosti ni omejila le na zanemarjeno mladino. L. 1904. je poslal deželni šolski svet prvega učitelja in s tem priznal ljudsko šolo na Rakovniku. V teh dveh prvih letih se je tudi položil temelj verski vzgoji gojencev: zgradila se je kapelica in l. 1904. se je položil temeljni kamen Marijinega svetišča. Isto leto je v propagandne namene začel izhajati list »Don Bosko«. Ker se je poleti 1906 pojavil v zavodu legar, se je napeljal mestni vodovod. L. 1907. je važno, ker se je položil temelj za novo zavodno poslopje. Sledeče leto se je blagoslovilo svetišče Marije Pomočnice in začelo uporabljati. Z novim traktom je doživel zavod nov razmah: v šolskem letu 1908./9. je bilo v zavodu že 74 gojencev in ministrstvo je podelilo zasebni ljudski šoli pravico javnosti. V šolskem letu 1910./11. je bil odprt v zavodu tudi dijaški konvikt. Začel se je *praznični oratorij*, ki se je kmalu prav lepo razvil. Namen oratoriju je, da odtegne okoliško mladino v čim večjem številu kvarnemu vplivu ulice, ji nudi zabavo in priliko, da izpolnjuje verske dolžnosti. Starši in njih namestniki so pošiljali otroke v zavod navadno v primerih, ko je bila vzgoja v zavodu neobhodno potrebna: pri neznosnih družinskih razmerah, pri osirotelih otrocih itd. Sodnija in razne oblasti so pošiljale v zavod otroke in mlajše mladoletnike - kaznjence in drugo zapuščeno mladino. Dasi je bila vzdrževalnina nizka, je moral zavod računati s tem, da revnejši sloji ne bodo mogli držati pogodb. Leta 1910./11. je bilo v zavodu stalno 148 gojencev, prehodno 15 in sicer so

Rakovnik

jih poslali oče, mati ali sorodniki 107, oblasti pa 41 + 15. V sledečih letih je število še naraslo, vendar pa ne nad 200. Zelo laskavo je sodil o uspehih salezijske vzgoje Milčinski (gl. njegovo poročilo za avstr. kongres).

Društvo za varstvo vajencev v Ljubljani

se je ustanovilo l. 1909. z namenom, da zgradi Vajeniški dom, ki je bila zanj zagotovljena podpora delnega zbora kranjskega. Izdelani so bili že načrti in šlo je le še za brezobrestno posojilo ali garancijo ministrstva za javna dela, ko je izbruhnila l. 1914. vojna in pokopala ves načrt. Medtem je pa društvo vzdrževalo Vajeniški dom v hiši Kat. društva rokodelskih pomočnikov v Ljubljani z okrog 40 vajenci, za katere je skrbelo razen s strokovnimi tečaji za razne obrti, zlasti za čevljarje in krojače in za knjigovodstvo posebno tudi s pevskim, dramatičnim in telovadskim odsekom. Vajeniški dom je bil zgrajen šele leta 1933. v Kersnikovi ulici, pa še ni odprt, ker še ni dovolj sredstev zbranih.¹

Društvo za otroško varstvo in mladinsko skrb v sodnem okraju Ljubljana.

V dneh 18. do 20. marca 1907 je bil na Dunaju prvi avstrijski kongres za varstvo otrok, ki mu je bil namen, podati enotne smernice za mladinsko skrbstveno delo in za organizacijo zaščite otrok po avstrijskih deželah.² Gradivo za kongres je bilo uradno skrbno pripravljeno: za *Kranjsko* je pripravil referat Fran Milčinski (*»Verwahrloste und entartete Jugend in Krain«*). V uvodu svojega poročila pravi, da ni mogoče podati številno točnega pregleda o obsegu zanemarjenih otrok, pač pa od 1. julija 1904 po sodnih registrih o otroški kriminaliteti. Od 31 okrajnih sodišč mu je odgovorilo 19, da v letu 1904./5. sploh niso imela povoda za posredovanje. Kljub temu je material tak, da pokaže silno bedo zanemarjenih otrok in nujnost zakonite ureditve otroškega skrbstva. Milčinski navaja najprej 20 žalostnih primerov, v katerih so starši zapustili svoje otroke, jih trpinčili in zlorabljali. Nekateri teh otrok so že bili izprijeni, beračili so in se potepali. Dalje navaja 70 primerov izprijenih otrok, ki so mu jih sporočila skrbstvena sodišča in 76 primerov, ki so jih sporočila šolska oblastva. Izmed teh 146 je bilo le 33 starih nad 14 let. Kriminaliteta otrok se razvidi iz dejstva, da je bilo v enem letu najmlajših do 14. leta 20, mladostnikov do 18. leta pa 97 zaradi zločinov in prestopkov, 694 pa zaradi prekrškov kaznovanih. Glavni delikt je tatvina in nasilnost v pijanosti (posebno pri vajencih: pekih in mesarjih). Najžalostnejši so primeri npravno izprijenih deklic, največ v Ljubljani in v okolici. Od gori navedenih 146 primerov jih je 40 iz Ljubljane, med njimi 14 (ena tretjina) deklic. Staršev je največ delavcev in obrtnikov, le za 37 sta skrbela oče in mati, 10 jih je imelo očima, 9 mačeho, ena desetina je bilo

nezakonskih. V prvem polletju omenjenega leta je bilo v ljubljanskem sodnem okraju rojenih 203 nezakonskih otrok. Matere so bile večinoma delavke in služkinje, od teh je umrlo 42, legitimiranih je bilo naknadno 43, le 39 nezakonskih očetov je izpolnilo svojo dolžnost popolnoma, v 48 primerih so pa ostali v breme materi. O vzrokih izprijenosti pravi Milčinski popolnoma točno: vsak otrok potrebuje skrbne telesne nege in pozitivne, neprestane vzgoje, kakor mu jo more dati le harmonično sodelovanje očeta in matere. Čim pogreša otrok nege in vzgoje, je podana nevarnost, da se izpriidi. Sodišča navajajo posamezne vzroke izprijenosti: revščina staršev, izseljevanje, pomanjkljiva izobrazba staršev, alkoholizem, slab vzgled drugih otrok in bolno nagnjenje (dednost). Skrbstvena sodišča morejo posredovati s tem, da odvzamejo očetovsko oblast in spravijo otroka drugam, v družine ali izjemoma v poboljševalnico, ki takrat še ni bila preurejena, dočim so bili uspehi pri Salezijancih zelo dobri. Milčinski sklepa z opazko, da bo težišče skrbstvenega zakona v tem, kdo bo prevzel stroške za otroke revnih staršev.

O *štajerskih razmerah* je podal statistično vzorno opremljeno poročilo univ. prof. dr. Mischler,³ pri čemer ugotavlja, da ni bistvene razlike med mestnim in kmečkim prebivalstvom. Na Gor. Štajerskem je sicer nekaj več zanemarijene mladine, zato je pa na Spod. Štajerskem več sodnih in policijskih obsodb. O *Koroški* je podal jako izčrpno poročilo sodni svetnik in dež. odbornik *Karl Winkler*. Za Koroško so značilne razmere, v katerih so samska dekleta, ki končno zaidejo v konkubinat. Mnogo nezakonskih otrok (35 %) sploh ni imelo varuha. Umrljivost rejencev je zelo velika. Najslabše so razmere v celovski okolici in okraju Št. Vid. Mnogo je telesno pohabljenih. Nezakonskih je bilo na Koroškem povprek 40 %, v vsej Avstriji 13 %. V okraju Št. Vid je umrlo v prvem letu 30 % otrok. Porast idiotov je vedno večji: vzrok žganje. Kot sodnik opisuje svoje slabe izkušnje z zakonitimi predpisi. Priporoča zasebno dobrodelnost. Je za odprto vzgojo zanemarjenih, za omejene pa za zaprto.

Znani jurist, tvorec avstrijskega civilnega pravnega postopka, minister dr. Klein je ob otvoritvi kongresa v znamenitem govoru podčrtal s svojimi sijajnimi izvajanjmi pomen kongresa.

»Kar čudovito se je zbudilo zanimanje za zanemarijeno mladino. Vse tekmuje med seboj, za otroka«. Tla za organizacijo so zrela, juridično pa problem še ni dovolj jasen. Vendar se zavedamo juristi, da z eno kaznijo ni vse storjeno, ampak da je glavno, kako padlega zopet pripeljemo na pravo pot, da enkratni padec ne uniči njegovega življenja. Oblasti same tega dela ne zmagajo, treba je sodelovanja vseh družabnih slojev. Žensko dobro srce ima zlasti nalogo, da z nežno roko vodi nesrečneža navzgor in mu omogoči pošteno življenje. To pomožno vojsko zbuditi, jo izobraziti in organizirati, da bo sodelovala z oblastmi, to je sila važno. Da se pravna stran ni razvila, so krivi zakoni: izključeno je še vedno, da bi ženska smela prevzeti varuštvo. Za mladostne zločince velja dalje splošni kazenski zakon. Treba je celo vrsto re-

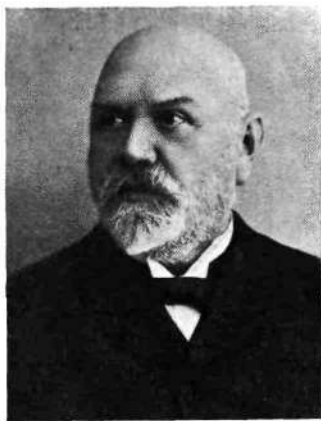
¹ Slovenec 1936, str. 51 in 52.

² O kongresu je bilo izdano obsežno poročilo v treh zvezkih in sicer obsega prvi vzroke zanemarjenosti (gl. Milčinski), drugi mnenja strokovnjakov, tretji pa protokol kongresnih razprav. Izšlo je na Dunaju pri Manzu 1907.

³ Gl. tudi Reicher, Die Fürsorge für die verwahrloste Jugend II, Wien 1906.

Fran Milčinski

Albert Levičnik

form. V skrbi za varstvo mladine se združuje najplemenitejša usmiljenost in egoizem družbe, ljubezen do bližnjega in politika. Od tod ta razdvojenost stremljenj in razni pravni konflikti. Ali v izenačenju teh nasprotij — pravice posameznika in nagona družbe za obstoj — obstoji tudi osnovni problem države. Za državo je problem dečje zaščite eden najvažnejših, če si hoče vzgojiti dobre državljane, nič manj pa ni važen z gospodarskega stališča, saj je znano občinam in deželam, kako tesno je zvezana zanemarjenost mladine z revščino v starosti.«

Kakor rečeno, so tvorila podlago razpravam iz vseh dežel dospelata poročila o vzrokih, oblikah in razširjenju zanemarnjenih otrok, ki so se opirala izvečine na uradno gradivo. *Vzroki zanemarjenosti* tiče predvsem v gospodarskih razmerah (zaposlenost z delom, slaba stanovanja, izkoriščanje otrok za delo, asocialnost staršev - delomržnežev, pijancev in beračev in lastna otrokova duševna zaostalost). *Nevarnost izprijenja* je v mestih trikrat večja kakor na kmetih (več bede, več zapeljivih prilik in vzgledov in težje nadzorstvo). *Izprijenost* se pojavlja stopnjema (od potepanja do kriminalnosti), olajšujejo jo nedostatni zakoni, zdravstvo in šolstvo. Otroku je treba zaščite: 1. pred grdim ravnanjem (nezakonski otroci), 2. pred telesno zanemarjenostjo (rejninstvo, brezbriznost staršev), 3. pred slabo vzgojo (beračenje). *Kako izboljšati otroško varstvo?*¹ Sirotinski sveti se naj povsod ustanovijo, preuredi se naj varuštvo, ki se mu naj pritegne ženstvo, društva in zavodi, uvede se naj generalno varuštvo. 2. Otroka je treba zaščititi že pred rojstvom: nezakonskim materam je treba omogočiti porod, od nezakonskega očeta pa strogo zahtevati preživnino. Posebnega varstva so potrebni rejenci. 3. Zdravstveno skrbstvo je nujno: skrb za dojenice, oskrba najdencev, redno zdravniško nadzorstvo mladine v skrbstveni vzgoji, šolske mladine sploh in vajencev. 4. Kazenski zakon naj podpira skrbstvo: strogo se naj kaznuje zanemarjenje dolžnosti staršev, skrbeti za otroka, zlorabe otroške delovne sile, izraba otrok za javne produkcije in beračenje, alkoholiziranje itd. Zakonito se naj uredi osnove *skrbstvene vzgoje*. Vzgoja zanemarnjenih otrok postane *javna skrb*. Varuštveno sodišče naj odreja skrbstveno vzgojo, izvršuj jo posebna *deželna komisija*, ki naj spravi otroka v drugo dru-

žino ali v *zavod*. Zelo primerna je Milčinskega opazka pod črto poročila: »Zoper preskrbo otrok na kmetih vlada tudi v najsiromašnejših mestnih slojih velikanski predsodek. Rajši trpe starši, da jim otrok strada in da berači — le na kmete ne, češ: krav že ne bo pasel. A nič hudega bi mu ne bilo na kmetih: redno bi zahajal v šolo, imel boljše nadzorstvo kakor v mestih, jesti dovolj in potrebno obleko. Seveda v šole prostem času bi moral pomagati pri hiši, kolikor pač pomagajo tudi domači otroci na kmetih. To pa ni napačno! Delo je najboljšo vzgojno sredstvo, brezdelno pohajkovanje pa vir vseh neumnosti.« Le otroci, ki jih iz katerihkoli vzrokov ne kaže dati v zasebno oskrbo, spadajo v zavode in sicer bo treba presoditi, ali v sirotišnico ali v vzgajališče za izprijene. *Stroški vzgoje* se naj razdele med državo, deželo in občino. Nujno potrebna je *reforma mladinskega kazenskega prava*, ki si naj osvoji načelo: *Otroka ni kaznovati, ampak vzgajati*. Temu načelu se mora prilagoditi *kazenski postopek* in se naj za otroka uvede *pogojna kazen*. Če pa mora kazen nastopiti, naj se po prestopih dveh tretjinah kazni pogojno izpusti. Kazen se nad mladino izvršuj tako, da ne pridejo v dotiko s starejšimi kaznjenci. Za obsodbe pred 18. letom starosti se naj omogoči rehabilitacija. Milčinski, ki je bil doslej naš prvi in skoraj edini strokovnjak v mladinskem skrbstvu, sodi o tem kongresu, da je dosegel svoj namen, pripravil mnogo dragocenega gradiva in vzbudil zanimanje za vprašanje o otroškem varstvu.¹

Milčinski je skušal zanimanje za ta aktualna vprašanja razen publicistično zbuditi tudi s predavanji. Že 24. novembra 1907 je predaval v »Splošnem ženskem društvu« o temi »Naša zanemarnjena mladina in Kranjska«, kjer je že podal načrt bodočega društva za otroško varstvo. Nerazumevanje svojih stremljenj je odbil takole: »Lahko se vam je zdaj zgražati nad gnusom in grehom, ko sedite na gorkem in vas je skrbna vzgoja, obvarujoč vas sleherne nezgode, spravila na varno in do belega kruha. Da sta vam pa bila glad in mrz pajdaša mladosti, pijan oče in nemarna mati vzgojitelja in senca in mrz vaš vzduh, potem bi tudi vi bili lumpje, tako gotovo lumpje, kakor gotovo veljajo naravni zakoni in tudi vi bi bili zapisani ječi in prisilni delavnici, ako vam ne bi prišlo na pomoč usmiljena roka. Vzgoja naredi človeka in komur človeška družba ni omogočila vzgoje, tistega naj tudi nikari ne hiti obsojati.« Tako je Fran Milčinski kot prvi ideolog mladinskega skrbstva in pravi ljudski pedagog z besedo in peresom pripravil veliko organizacijo, ki je bogato vzklikla in živahno delovala v sledečih letih, dokler je ni zamorila svetovna vojna. — Že 15. aprila 1908 je bil ustanovni zbor »Društva za otroško varstvo in mladinsko skrb v sodnem okraju ljubljanskem«, ki ga je vodil predsednik deželnega sodišča Albert Levičnik, poročilo o smotru društva in o pravilih je pa podal Fran Milčinski. Prvi predsednik društva je bil Albert Levičnik, podpredsednik prelat A. Kalan, tajnik Fran Milčinski, blagajnik F. Bregant, odborniki pa: dr. O. Krajec, A. Likozar, Ivan Röger st., dr. Vl. Förster, dr. A. Levičnik, E. Josin in Ivan Röger ml., vsi ali priznani strokovnjaki ali izkušeni karitativni delavci. V odboru so bili tudi zastopniki škof. ordinariata, deželnega odbora, mestne občine, okrajnega glavarstva, okrajnega sodišča in oba okr. šolska nadzornika.

¹ Milčinski, Pedagoški letopis 1908, str. 69.

Društvo je izdajalo tiskana letna poročila, v katerih je Milčinski razvijal kot društveni tajnik zlasti društveno ideologijo in razpravljal o organizaciji. Že v prvem poročilu za leto 1908., ko razpravlja »O društvu in njegovem delovanju sploh«, je zapisal tole: »Človeka stori enakopravnega v družbi šele vzgoja; a kdo jamči otroku za vzgojo? Kaj hasneta šola in šoloobveznost otroku, ki ne more obiskovati šole, ker nima čevljev, obleke? Kaj mu hasne šola, ki ga izključi, ker je tak in ne more biti drugačen nego sta mu zanikrna roditelja? Šola ga izključi in ga pusti na cesti. In šele, kadar je izbacnjen iz človeške družbe, postane neprijeten, se ga spomni in ga — zapre! Ako marsikateri otrok tiči v blatu, ni se sam tja posadil, odkazan mu je bil prostor! Napak je brez dvoma, da ima otrok blatne madeže, ali logike in pravice ni v ravnanju človeške družbe, ki zato kaznuje otroka, ker je takšen, kakršen je moral postati in ki pobija simptom, korenine zla se pa ne dotika.« Poleg podrobnega dela — reševanja posameznih primerov, je obsegal društveni delokrog zlasti širše, sistematično, preventivno delo. Iz ogromnega materiala je nemogoče razbrati natančno število tistih otrok, ki jih je društvo tekom svojega poslovanja spravilo pod svoje okrilje. Gre pa v tisoče. Društvo je skrbelo za oddajo otrok v boljše družine ali k mojstrom, deloma pa v zavode: k Salezijancem, v Marijanišče, v zavetišče Angela Varuha v Sp. Šiški, v dekliško zavetišče v Gradcu in drugam. Najbolj je pa pogrešalo društvo zavoda, kjer bi se izprijena šoliodrasla mladina vzgajala k delu, najdenišnice in sličnih zavodov. Društvu se je delo kopičilo čez glavo kljub temu, da so se po raznih krajih ustanavljale društvene postojanke in da so se začele zanj zanimati občine in druge javne korporacije. V poročilu za l. 1910. čitamo: »Sedaj, ko delujejo skoraj po vseh sodnih okrajih (30) Kranjske dežele društva za otroško varstvo in mladinsko skrb, postaja od dne do dne bolj občutna potreba po središču, ki naj bi služilo smotrnemu vodstvu in pospeševanju skupnih namenov, skrbeč hkrati za prepotrebni stik s poklicanimi oblastvi in javnimi zastopi po eni strani in z že obstoječimi, z oskrbo in vzgojo mladine se ukvarjajočimi zavodi na drugi strani. Iz teh razlogov se je lotilo kranjsko deželno predsedništvo ustanovitve »Deželne zveze za otroško varstvo in mladinsko skrb na Kranjskem«. Da si zbere potrebna sredstva, je nameravala »Deželna zveza« po zgledih v drugih deželah prirejati vsako leto po vsej deželi splošno zbirko pod naslovom »Otroškega dne«. Velika izguba je zadela društvo v 6. upravnem letu, ko je bil društveni tajnik premeščen k deželnemu sodišču in je odložil tajništvo. Njegovo mesto je zavzel okrajni sodnik Valentin Levičnik.

Ko je leta 1914. izbruhnila vojna, se je v društvu marsikaj izpremenilo. Ker je bil tajnik odpoklican k vojakom, je moral predsednik prevzeti vse posle, ki v kratkem poročilu pravi: »Neizogibna posledica dolgotrajnih neugodnih razmer, povzročenih po svetovni vojni, je tudi ta, da se društvom in zavodom, ki se ukvarjajo z otroškim varstvom, bolj in bolj širi delokrog. To je umevno, kajti množi se število v bedi zapuščenih in osirotelih otrok. Žal, da se je moglo naše društvo zaradi svojih omejenih sredstev ozirati le na najnujnejše primere; vodilo ga je pri reševanju mnogoštevilnih prošenj za sprejem v začasno zave-

tišče v Bohoričevi ulici št. 24, da gre oni varstva potrebni deci, čije očetje so kot vojaki na bojnem polju, nepogojna prednost pred drugo.« V 10. upravnem letu je vodil tajništvo dr. Viljem Krejči. Ustanovilo se je generalno varuštvo za Ljubljano in okolico. Bodi ob tej priliki omenjeno, da je društvo že l. 1910. pridobilo dva gospoda — upokojenca, ki sta zastopala skupaj nad 500 otrok, l. 1911. je pridobilo društvo posebno sirotinsko skrbnico, č. usmiljenko Marijo Tomec, ki jo je 24 dam založilo z blagom za sirote in tudi z denarjem, tako da je lahko oblekla, obula in s plenici pokrila 90 otrok. L. 1913. je troje skupnih varuhov ščitilo že 1003 varovance, sirotinska skrbnica s. Tomec je pa imela konec l. 1913. v rokah 533 sirotinskih listov, to se pravi, da je toliko varovancev okr. sodišča stalo pod njenim trajnim nadzorstvom. V njenih rokah je bil tudi pregled in posredovanje dobrih rejnih mest. Po vsej okolici je bila znana kot »mati«, pri kateri so se oglašale rejnice radi dojenčkov. Sirotinska skrbnica je uredila *začasno zavetišče*. Za pomoč je dobila še eno sestro-usmiljenko. V tem zavetišču so ostali dojenčki, otroci, ki so že shodili in tudi šoloobvezni otroci, dokler se niso dobile zanesljive rejnice, dobra rejna mesta in službena mesta. Sirotinska oskrbnica je spoznala značaj vsakega otroka in po tem stavila primerne nasvete. V *začasnem zavetišču* je bilo l. 1914. zelo živahno. Od konca l. 1913. je ostalo 20 otrok, tekom l. 1914. je bilo sprejetih 125, izstopilo jih je 106, tako da jih je ostalo konec leta 39. Starost je bila pri 19ih pod enim letom, 1 do 6 let pri 60, pri ostalih nad 6 let. L. 1914. je imela »mati« v rokah že 667 sirotinskih listov z več nego 800 varovanci. *Število skupnih varuhov* se je pomnožilo na 6, ki so imeli l. 1914. skupaj 997 varuštov z 1368 varovanci. L. 1912. je bila odprta tudi *zdravniška posvetovalnica*, ki je imela nad 1000 ordinacij. Posebno se je društvo trudilo, spraviti čim več varovancev na kmete. L. 1915. je bilo gibanje v *začasnem zavetišču* še živahnejše; od prej jih je ostalo 39, l. 1915. jih je pa prirastlo 162, izstopilo jih je 139 in ostalo 62. Večina (110) jih je bilo v starosti pod 6 let. L. 1917. se je ustanovilo generalno varuštvo, katero je prevzel društveni predsednik Albert Levičnik, na čegar ramena je padlo najtežje breme dela. Opravljal je ta posel do svoje smrti l. 1932.¹ Isto leto 24. oktobra je zatisnil oči Fran Milčinski.

Kranjsko deželno vzgojevališče za mladostne v Ljubljani

je bilo ustanovljeno l. 1911. iz prejšnjega oddelka za mladostne korigende v prisilni delavnici. Ustanovitev prisilne delavnice in zgradbo zavoda je dovolilo ilirsko deželno poglavarstvo v Ljubljani z dekretom 27. decembra 1844. Knezoškofijski ordinariat v Ljubljani (škof Anton Al. Wolf) je predlagal ilirskemu guberniju že 29. septembra 1839, naj se ustanovi v Ljubljani prisilna delavnica (Zwangs-Arbeitshaus), da se zaposlijo postopači, vandrovc in rokovnjači, ki so takrat ogrožali javno varnost po deželi. Ustanovitev je omogočil predvsem ljubljanski stolni kanonik Lorenc pl. Schluderbach, ki je volil leta 1835. zne-

¹ Podatke o »Društvu za otroško varstvo« je zbral deloma g. Vojko Jagodič po letnih poročilih društva.

sek ca. 17.000 gld. in še več drugih dobrotnikov. Mestni magistrat ljubljanski je za postavitev zavoda prepustil brezplačno Gardnerjev mlin ob Ljubljani z zemljiščem vred. Z zidanjem se je začelo leta 1844., dograjena je pa bila stavba leta 1847. Še isto leto se je nastanila v poslopju prisilna delavnica. Ker je bilo dovolj prostora, je ilirski gubernij l. 1849. preselil jetnišnico z grada v prisilno delavnico, in sicer 160 moških in 34 žensk. To je trajalo devet let, ko so oddali moške drugam, ženske pa v Lankowitz. O stanju prisilne delavnice nas najbolj pouči akt odbora z dne 18. aprila 1847, št. 2090.¹ Deželni odbor v Lvovu je namreč z dopisom 23. marca povprašal pri Kranjskem deželnem odboru, ali je bil s 1. januarjem 1874 odprti oddelek za mladostne korigende (z ozirom na zakon od 10. maja 1873, drž. zak. št. 108), ali se ta oddelek vzdržuje iz deželnih sredstev in ali prispeva država. Obširni odgovor (poročevalec dr. Costa) z dne 4. aprila 1874 je prav zanimiv, ker nam nudi vpogled v organizacijo ustanove, ki se vzdržuje iz deželnih sredstev. Prisilnica v Ljubljani je deželno imetje, ki je bilo l. 1846. s pomočjo nekaterih volil iz dež. sredstev zgrajeno in opremljeno. Do l. 1866. je zavod upravljal država, ki ga je to leto izročila deželi pod pogojem, da se očuva zakoniti in z volili določeni značaj zavodu, pridržujoč si policijsko in disciplinarno nadzorstvo nad zavodom. »Namen zavodu je, da sili oddane osebe k delu in jih navaja k moralnemu poboljšanju.« Oddajo se torej lahko delomržneži, izključene so pa osebe pred 14. letom, doječe matere in slaboumni. Razdeljeni so v tri razrede, dnevni stroški znašajo 42 Kr., čas bivanja je omejen od 6 mesecev do 2 let. Porazdelitev v razrede odreja vsak mesec hišna komisija. Zaposleni so kot čevljarji, krojači, tkalci in knjigovezi in z izdelovanjem škatic za vžigalice. Za mladostne korigende obstoja poseben oddelek v glavnem poslopju. Tu morajo delati ločeni od drugih prisiljencev, tudi na izprehod in v cerkev hodijo zase tako, da ne pridejo z njimi v stik. Tudi je njih šolski pouk ločen, in sicer petkrat na teden po dve uri. Poročilo omenja, da se v prisilnico sprejemajo tudi osebe iz Gor. Avstrije, Salzburške, Tirolske, Hrvatske, Koroške in Primorja proti plačilu dnevniških oskrbnih stroškov po 42 Kr. Koliko je bilo izmed 154 prisiljencev mladostnikov, iz raporta 1. avgusta 1874 ni razvidno, omenja se le, da se jih 10 udeležuje šolskega pouka in 20 odraslih prisiljencev. Ustanovitev posebnega oddelka za mladostnike se je pokrenila l. 1873.

Z dopisom 25. junija 1873 je obvestila deželna vlada deželni odbor, da je sankcioniran zakon o policijsko-kazenskih odredbah proti delomržnežem in potepuhom. Zbornica poslancev je sicer obenem z zakonom sklenila resolucijo, naj prisilne delavnice prevzame država, ki je pa ni osvojila gosposka zbornica. Brez ozira na to vprašanje pa zahteva zakon v § 17, da se smejo prisiljenci pod 18. letom oddajati le v posebne za mladostnike določene oddelke prisilne delavnice, dokler se ne ustanove zanje posebne poboljševalnice. Zato poziva deželna vlada dež. odbor, naj takoj ustanovi tak oddelek brez ozira na to, ali bo država prevzela zavod ali ne. Referent deželnega odbora — dr. Costa — je 28. junija zahteval, da mu naj

uprava prisilne delavnice poroča v teku 6 dni. Očividno je poznal počasni trab uradnega šimlja. In res mu je uprava odgovorila že 3. julija. Mladostniki dotlej niso imeli svojega oddelka in so bili zaposleni kot čevljarji, krojači in za izdelovanje škatic. Uprava prisilne delavnice izprašuje z dopisom 3. julija 1873 dež. odbor, da je najprej potrebno pojasnilo, kakšen naj bo oddelek za mladostnike in kaj se zahteva v tem oziru, češ, da bi bil najboljši provizorij, ker bi to najmanj stalo. Temu stališču je pritrdil referent dr. Costa, češ, da pridejo v poštev le 4 mladostniki in ni še jasno, koliko prostora bo sploh treba. V tem smislu naj se vse provizorno uredi. V letih 1870. do 1872. je bilo v zavodu, v katerem je bilo takrat tudi že 28 žensk poleg 152 odraslih moških, vsega 24 mladostnikov. Ker je deželna vlada ponovno urgirala ureditev oddelka za mladostne korigende, so se končno izvršile potrebne adaptacije in določil poseben hišni red, tako da se je odprl s 1. januarjem 1874. V istem letu so se začela tudi pogajanja z vlado, da bi sploh prevzela prisilno delavnico. Iz finančnih ozirov so se pa ta pogajanja l. 1879. brezuspešno zaključila, dasi so že bile določene medsebojne punktacije za pogodbo, kar je vlada l. 1881. dokočno sporočila, dež. odbor pa vzel na znanje. Tako so ostali mladostniki v prisilni delavnici. V zavod so se v začetku sprejemali vsi tisti, ki jih je določil § 455 starega avstr. zakona. Oddelek za mladostne korigende je bil zelo na slabem glasu. Poleg tega je kranjski deželni odbor odklonil sprejem, kadar ni bilo skrbjeno za pokritje stroškov. Milčinskega sodba o takih oddelkih je bila opravičeno uničujoča. Od l. 1898. do 1902. je bilo iz ljubljanskega oddelka odpuščenih 23 korigendov, od teh so 4 ostali neoporečni, ostalih 19 pa je imelo po odpustitvi na vesti 18 zločinov in 63 prestopkov. Sredi maja 1906 je bilo v zavodu za mrežami 35 gojencev v oblekah kaznjencev, in sicer 6 starih do 14 let (eden niti 11 let), 27 do 18 let in 2 po 19 let. Ob takih razmerah je prava ironija, če odda pupilarni sodnik ubogega dečka v tak oddelek in to proglasi za »varstvo mladine«. Toda deželni odbor ni smatral za primerno, da bi kaj ukrenil, ker bi s tem morda obtežil aktivne finance prisilne delavnice. Odkar se je pa začelo po dunajskem kongresu l. 1907. gibanje v prid zapuščenim in zanemarjenim mladini, Kranjska dežela na tem polju ni zaostala za drugimi deželami.² Lotila se je preosnove korigendnega oddelka deželne prisilne delavnice. Prvi in najvažnejši korak je bil ta, da je deželni odbor v seji dne 25. septembra 1909 sklenil, da se v poboljševalnico določeni dečki pod 14. letom ne sprejemajo več v korigendni oddelek, ampak se na stroške dežele izročajo Salezijanskemu zavodu. Korigendni oddelek se pa naj polagoma preustvari v deželno vzgojevališče, ki naj ustreza onim, drugod že preizkušenim načelom, ki obetajo resničen poboljševalni uspeh. Na poročilo deželnega odbora je sklenil deželni zbor v 8. seji 16. januarja 1909, naj deželni odbor predloži načrt, ki naj se po njem preosnuje sedanji oddelek za korigende v posebno vzgojevališče za zanemarjeno mladino. Dež. odbor je nato sklenil v seji 25. febr. 1911:

1. Ime »poboljševalnica« se izpremeni v »vzgojevališče«. Korigend se naj zove »gojenec«.

¹ Glej fasc. XLVI/I registrature bivšega dež. odbora.

² Poročilo društva za otroško varstvo 1911—1915.

2. Obleka gojencev se mora bistveno razlikovati od obleke prisiljenecv.

3. Pazniki gojencev bodo imeli namesto uniforme civilno obleko.

4. Hrana je ločena v dva razreda: 2. razred kakor doslej, 1. razred s priboljški. V 1. razred pridejo čez 6 mesecev dečki, ki so se prav lepo vedli, čez 4 mesece pa, če so se vedli odlično. Določil se je tudi smotnejši način pouka, gibanje na prostem in izprehodi. Za sprejem je odločilen predlog varstvenega sodišča. Vodstvo vzgojevališča mora skrbeti, da spravi odpuščene gojence do kruha in se mora tudi dalje z njimi pečati. To so bile začasne reforme, o katerih je že leta 1911. pravilno sodil Milčinski, da bi brezdvomno tak zavod le popolnoma ločen od prisilne delavnice docela zadoščal smotru, ki je določen vzgoji zanemarjene mladine. V ta namen bi bilo treba na deželi kje kupiti posestvo z večjo kmetijo. S to preureditvijo sta bila na razpolago dva dobro urejena zavoda za zanemarjeno mladino: na Rakovniku za dečke pod 14. letom in deželno vzgojevališče za mladostnike od 14. do 18. leta.

Poročilo društva za o. v. in mladinsko skrb za leto 1915. poudarja z zadoščenjem, da razpolaga Kranjska zaradi preureditve »vzgojevališča« z zavodom, ki je urejen in voden po modernih načelih in ki niti po imenu ne spominja več na prejšnji poboljševalni oddelek. Predsednik društva si je ogledal leta 1915. to novo vzgojevališče v vseh podrobnostih. V svojem poročilu poudarja, da bi vzgojevališče svojemu pravemu namenu najbolje ustrezalo le ob popolni ločitvi od prisilne delavnice. Ker takega dalekosežnega načrta za sedaj ni bilo mogoče izvesti, je ostalo vzgojevališče sicer pod isto streho, vendar pa je vsak stik gojencev s prisiljenci izključen. Poročilo opisuje preureditev prostorov, zlasti poudarja smoterne umivalnice in delavnice. V vzgojevališče se sprejemajo po odredbi sodišča ali s sklepom varstvenega oblastva mladostniki od 14. do 18. leta. Tudi se smejo v njem opraviti tri mesece ne presegajoče kazni zaradi kaznivih dejanj pred ali med bivanjem v zavodu. Gojenci so se zaposlevali z vrtnarstvom, mizarstvom in čevljarstvom. Do l. 1915. se je pogojno odpustilo 36 gojencev, od katerih se le 4 niso obnesli. »Mnenje, ki so ga svoje dni imeli merodajni krogi o poboljševalnem oddelku, ni bilo posebno ugodno in to ne brez vzroka. To neugodno mnenje je pa po krivici še danes razširjeno, celo pri naših sodiščih, ki jim niso znane sedanje razmere. Ustrezno nam bo, če doseže ta spis svoj nadaljnji namen, da preobrazi to mnenje in razprši obstoječe pomisleke,« tako pravi poročilo. Ko se je po svetovni vojni opustila prisilna delavnica in v njenih prostorih namestil del umobolnice, se je l. 1929. preselilo vzgojevališče z vsem inventarjem na grad Ponoviče pri Litiji, ki ga je s posestvom vred kupila ljubljanska oblast.

Narodno obrambna društva

so vzdrževala pred prevratom poleg drugih ustanov zlasti *otroške vrtce*, največ v krajih z industrialnim delavstvom in kot slovenske postojanke proti Lega nazionale, Schulvereinu (ki je tudi v Ljubljani vzdrževal nemški otroški vrtec) in Südmarki.

1. Družba sv. Cirila in Metoda je vzdrževala ob začetku svetovne vojne sledeče otroške vrtce:

Št.	Ime vrtca	Ustanovljen	Ob ustanovitvi	Otrok	
				1. 1914	1. 1915
1.	Celje	1886	50	30	36
2.	Sv. Jakob-Trst	1887	40	102	86
3.	Pevma pri Gorici	1888	40	28	37
4.	Rojan	1889	53	149	114
5.	Maribor	1894	49	44	40
6.	Sv. Ivan-Trst	1898	50	131	107
7.	Škedenj	1899	51	249	231
8.	Rocol pri Trstu	1900	46	59	60
9.	Tržič	1900	52	61	61
10.	Jesenice	1903	52	57	32
11.	Sava I	1903	65	56	44
12.	Sava II	1905	60	68	55
13.	Hrastnik I	1907	61	57	43
14.	Hrastnik II	1907	42	54	43
15.	Gaberje pri Celju	1907	45	58	66
16.	Ormož	1909	27	26	21
17.	Vrdela	1909	74	77	97
18.	Krmin	1909	22	34	23
19.	Blanča pri Gorici	1911	60	118	vojna
20.	Marija Magd. Zg.	1912	110	162	161

Od Družbe podpirana:

21.	Podgora I.	1887	68	78	vojna
22.	Podgora II.	1896	46	54	vojna

(Po originalnih podatkih.)

2. Slovenska Straža, ki se je ustanovila šele leta 1910., je pa vzdrževala sledeče otroške vrtce: Šmartno pri Šaleku (Velenje), Šoštanj, Sv. Križ pri Trstu (dva), Podgora pri Gorici, Devin, Tržič in Gorica (kjer je kupila hišo). Stalno je pa podpirala revno mladino (z božičnicami, knjižnicami itd.) na severni jezikovni meji v krajih Hoče, Poljčane, Čeršak, Št. Ilj, Krčevina, Studenci, Št. Lenart, Muta, Vuzenica, na Koroškem: Št. Jakob v Rožu, Pliberk, Koprivna, Strojna in dr.

Naše samouprave

so kazale za vprašanja dečje zaštite dosti umevanja. Poleg tekočih izdatkov 4320 K za vzgojnino, 8520 K za otroške vrtce in iz danes skoraj izginolih ustanov (Metelko ca. 6000 K) je ljubljanska mestna občina leta 1912. prispevala otroški bolnici 1500 K, za zdravljenje škrofuloznih otrok v Gradežu 1270 K, za zdravljenje pohabljenih otrok 500 K, društvu za otroško varstvo 500 K, Vinc. družbi za dnevno zavetišče 200 K in za počitniško kolonijo v Zatišje 8000 K, skupaj 12.000 K. Kranjska dežela pa je imela v proračunu za l. 1911.¹ tele postavke iz skrbstva za sirote in zanemarjene otroke: 1. letna dotacija v jubilejni spomin 1000 K, 2. za zvišane ustanove v Marijanišču 2240 K, 3. v isti namen za Lichtenturn 2160 K, 4. za razširjenje sirotišnice v Marijanišču (2. obrok) 10.000 K, 5. za salezijanski zavod na Rakovniku v proračunu 3200 K (izdano 3940 K). Dodati je pa treba še dohodke sirotinskega zaklada v letnem znesku krog 62.000 K. Zaklad je znašal l. 1911. ca. 836.000 K. Proračun za leto 1914. je pa zvišal te postavke, in sicer: 1. prispevek

¹ Posneto po stenografičnih zapisnikih in poročilih dež. odbora.

Kongres Jugoslovanske unije
za zaščito dece v Beogradu

za zgradbo šol. poslopja v Lichtenturnovem zavodu (3. obrok): 3000 K, za salezijanski zavod na Rakovniku pa na 12.150 K, tako da je Kranjska dežela izdala l. 1911. za sirote in zanemarljivo mladino nad 81.000 kron, za l. 1914. je bilo proračunanih blizu 105.000 kron, kar je bila za tiste čase zelo lepa vsota!¹

JUGOSLOVANSKA UNIJA ZA ZAŠČITO DECE IN NJEN PRVI KONGRES

Dasi je Društvo narodov danes sicer v prvi vrsti eden najvažnejših faktorjev velike mednarodne politike, se je njegovo področje razširilo polagoma tudi na druga mednarodno važna vprašanja, k čemur ga pooblašča čl. 23 pakta lige narodov.² So to važna mednarodna gospodarska in finančna vprašanja, ureditev prometa in prevoza, delovanje na zdravstvenem polju in tudi socialno in humanitarno delovanje. Sem spada tudi delovanje Lige za zaščito dece, ki se giblje v raznih smereh: načrt dogovora o podpori mladoletnim tujcem in o vrnitvi dece in nedoraslih domov, vprašanje izvršljivosti alimentacijskih obsodb v inozemstvu, zboljšanje položaja nezakonskih otrok, proučevanje vpliva kinematografa na deco itd. In tako je vzelo pod svoje okrilje tudi organizacijo dečje zaščite sploh.

V zgodovinski dvorani Ateneja v Ženevi, v kateri je bilo l. 1863. ustanovljeno društvo Rdečega križa, se je 6. januarja 1920 osnovala Mednarodna zveza za pomoč deci.³ Poleg filantropov, kakor Gustava Adora, predsednika mednarodnega komiteja Rdečega križa, predsednika švicarske zvezne republike Mota in dru-

gih so sodelovali tudi belgijski primas kardinal Mercier in pariški kardinal Dubois, belgijski minister Vandervelde, nizozemski princ Henrik, švedski princ Karl in mnogo drugih.

Na četrti skupščini l. 1923. je sklenila Zveza deklaracijo, znano pod imenom »Ženevska deklaracija o pravicah otroka«, ki se glasi:

1. Otroku se morajo ustvariti pogoji za normalen telesni in duševni razvoj.

2. Lačni otrok se mora nasititi, bolni — negovati, zaostalemu — se mora pomagati, izgubljeni — spraviti na pravo pot, a sirote in zapuščene je treba sprejeti in jih zaščititi.

3. V primeru velikih nesreč se mora najprej otroku pomagati.

4. Otrok se mora usposobiti, da se sam vzdržava in se mora zaščititi pred vsakim izkoriščanjem.

5. Otrok se mora odgojiti z namenom, da s svojimi sposobnostmi služi drugim.

To deklaracijo je sankcioniralo Društvo narodov, ki je na svoji plenarni seji 25. septembra 1924 sklenilo soglasno sledečo resolucijo: Skupščina odobrava Ženevsko deklaracijo in poziva države, članice društva, da sprejmejo njena načela za zaščito otroka. Predsednik te seje Društva narodov je rekel ob tej priliki: »S tem, da je skupščina sprejela Ženevsko deklaracijo, je postala ta povelje Društva narodov za dečjo zaščito.«

Ženevska deklaracija je postala splošen delovni program. L. 1925. se je pod pokroviteljstvom švicarske vlade sestal prvi »Kongres otroka«, na katerem je 1043 predstavnikov zastopalo 45 držav in 33 mednarodnih organizacij.

Na poziv iz Ženeve se je osnoval v Jugoslaviji »Narodni odbor za pomoč deci« l. 1921., ki je prirejal »dečje dneve«. Pokrenilo se je pa l. 1933. vprašanje, da se tudi pri nas osnuje Zveza vseh društev in kot taka pristopi k Mednarodni zvezi. 9. julija 1933 je bila v Beogradu ustanovna skupščina, ki je dala zvezi ime:

¹ Razvoj zaščite otrok v Sloveniji izza prevrata in današnje stanje bo predmet posebnega članka v prihodnji številki »Kronike«, ki bo prinesla tudi članke o načelih sodobne dečje zaščite.

² Glej Andrassy, Liga naroda, Zagreb 1931, str. 206.

³ Zečević Beogradske opšt. novine 1933, str. 661 ss.

»Jugoslovanska unija za zaščito dece« in izvolila za predsednika senatorja dr. Jos. Šiloviča, zaslužnega predsednika velike organizacije »Dečja zaštita« v Zagrebu, za tajnika pa prof. Božidara Zečevića, šefa akcije Podmladka Rdečega križa.

Nj. Vel. kraljica Marija je prevzela častno predsedništvo Unije in s tem pokazala posebno pozornost za to ustanovo.

Namen Unije izraža čl. 5 pravil, ki pravi:

»Da čim boljše in popolneje doseže svojo nalogo, Jugosl. unija podvzema sledeče: 1. dela na realizaciji Ženevske deklaracije v zavesti našega naroda in v zakonodaji naše države, 2. podpira študij metod dečje zaštite v strokovnih zavodih, na strokovnih kongresih in sestankih kakor potom strokovnih publikacij; vrši propagando najboljših metod dečje zaštite, 3. ustvarja zvezo med včlanjenimi organizacijami in dela za zdravo koordinacijo njihovega dela, 4. zbira sredstva in materialno podpira včlanjene organizacije, 5. daje iniciativo in aktivno podpira ustanavljanje novih organizacij za vse vrste dečje zaštite, kjerkoli je to potrebno, 6. v primerih nujne potrebe tudi sama organizacija začenja neposredne akcije za zaščito dece, 7. je član Mednarodne unije za pomoč deci v Ženevi, 8. zastopa svoje člane v drugih mednarodnih organizacijah, na mednarodnih kongresih in drugih prireditvah, 9. izdaja svoj informativni organ za proučevanje dečjega problema in druge take publikacije, 10. organizira vsako leto Dečji dan, 11. deluje sploh aktivno pri vsem, kar se nanaša na zaščito in korist dece. — Po pravilih morejo biti redni člani Unije le organizacije, izredni pa tudi poedinci.

Po ustanovnem zboru je bila prva redna skupščina 16. decembra 1934, druga pa 24. novembra 1935. V teku leta 1935. se je uprava bavila največ z organizacijo Unije. Za Slovenijo je predvidena posebna banovinska sekcija. Dečji dnevi se naj izvedejo vsako leto, in sicer ne samo z nabiranjem darov, ampak tudi z dečjimi sprevodi, šolskimi proslavami in predavanji odličnih socialnih delavcev. Da tem uspešneje izvrši svoje delo, je glavni odbor konstituiral 1. 1935. sledeče odbore: odbor za organizacijo in zakonodajo, odbor za zaščito dece in mladine, propagandni odbor in kongresni odbor z ozirom na prvi kongres Unije, ki se naj bi vršil v novembru. Na iniciativo Mednarodne unije bi se sicer moral vršiti v Atenah prvi balkanski kongres za zaščito dece meseca oktobra 1935, ki mu naj bi bil program: 1. zaščita zdrave normalne dece na Balkanu, 2. zdravstvena zaščita dece in 3. zaščita mladoletnih delavcev. Atenski kongres je pa za sedaj izpadel zaradi političnih razmer. Pač pa se je vršil v Beogradu prvi kongres Jugoslovanske unije za zaščito dece pod častnim predsedništvom Nj. Veličanstva kraljice Marije, ki je kongres osebno otvorila v soboto, 30. novembra ob enajstih dopoldne. Velika dvorana Kolarčeve ljudske univerze, popolnoma zasedena, navzočnost Nj. Veličanstva kraljice Marije ter Nj. visočanstva kneginje Olge in najodličnejših predstavnikov javnosti — vse to je dalo kongresu izreden sijaj in mu že naprej zagotovilo poseben uspeh. Predmeti so bili skrbno izbrani, in sicer: 1. oddaja dece v družinsko rejo (glavni referenti: dr. Šilović, dr. Ambrožič, dr. Milena Atanacković, dr. Jovanović, dr. Marija Vajs-Gajić za mesto Beograd — in dr. Mica Trbojević za Zagreb). Dr. Ambrožičevo

predavanje priobčujemo posebej kakor tudi o tem predmetu sprejete resolucije. Udeleženci iz Slovenije smo pa pogrešali referat o delu pri nas, zlasti ker so razširjeni o nas krivi pojmi, kar zveni iz kratke razprave »Razvoj dečje zaštite v Jugoslaviji« (Beogradske opšt. novine maj 1934) izpod peresa prvega načelnika za zaščito dece, dr. Miloša Popovića, ki pravi dobesedno: »U Slovenačkoj od 1908 red sv. Vincenca (Marijanišče) i sv. Ćiril i Metod kao i salezijanski red osnivaju zavode za napuštenu decu, a dr. Fran Milčinski, sudija, najzaslužniji je propagator i osnivač društva za zaštitu dece. Osim toga osnovana su i društva za gluvo-nemu i slepu decu.« Drugi del kongresa se je bavil z *rasno higijeno in dečjo zaščito*. Predavalo se je zlasti o vplivu raznih boleznih roditeljev na potomstvo (venerične bolezni, tuberkuloza, duševne in živčne bolezni in alkoholizem). Priznati se mora, da je bil kongres skrbno pripravljen in zanimiv, izvzemši morda, da je bilo zdravstvenih predavanj preveč naenkrat in da so se razmere v posameznih pokrajinah premalo osvetlile. Želeti moramo, da misel organizatoričnega dela Unije tudi pri nas pade na rodovitna tla, da se koordinirano delo raznih organizacij med seboj in z oblastmi izvede na kar najbolj racionalen način in da se vse osebne ambicije brezpogojno podredijo skupnemu cilju.

JAVNA IN RODBINSKA ZAŠČITA DECE V PREDŠOLSKI DOBI

(Predavanje dr. Matije Ambrožiča, univerzitetnega profesorja v Beogradu.)

Zaščita dece ima danes popolnoma drug značaj, kakor ga je imela še pred nekaj desetletij. Samo eno pravilo je ostalo v vseh časih in velja še danes: *rodbina je prirodna in najboljša vzgojiteljica otrokova*.

Prvi cilj moderne dečje zaštite je, da ščiti rodbino. Rodbino pa, ki ni sposobna, da svoji deci nudi vse, kar je neobhodno potrebno za pravičen telesni in duševni napredek, da usposobi za to nalogo.

Drugi cilj je pa, da deci, ki je ostala brez roditeljske strehe, najde v tuji rodbini dobro ognjišče.

Šele tretji cilj moderne dečje zaštite je, da v kolektivnih ustanovah skrbi za tiste otroke, za katere je v rodbinah le nezadostno ali sploh ni preskrbljeno.

Nekdaj je bila dečja zaščita predmet usmiljenja posameznikov, danes je pa dolžnost organizirane družbe. Vsi kulturni narodi štejejo danes dečjo zaščito med prve in najvažnejše naloge občin in države. Narodi so postavili dečjo zaščito na prvo mesto, ker danes ne mislijo več izključno na sedanost, nego tudi na svojo bodočnost. Narodi žele zagotoviti zemljo, gospodarstvo in kulturo bodočim rodovom, hočejo jim zagotoviti delavce in borilce, stvaritelje in branilce.

Mnoge kulturne narode teži danes dvojna skrb: kako povečati število novorojencev in kako jih rešiti propasti.

Prve skrbi naš narod še za sedaj ne pozna. Druga je pa mnogo aktualnejša nego pri drugih kulturnih narodih. Naše matere še obilno rodijo. Na 1000 prebivalcev štejemo letno okrog 34 živih novorojencev. Italija in Madžarska jih štejeta nekaj izpod 25, Avstrija, Nemčija, Francoska in Angleška pa komaj 16

do 17. Tudi pri nas se rodi manj otrok kakor nekdanj, vendar je naša nataliteta med najboljšimi v Evropi. Dasi je v naših najbogatejših krajih močno padla, so naše matere v tako zvanih pasivnih krajih še vedno zelo aktivne.

Ali žalibog smo po visoki umrljivosti otrok tudi med prvimi evropskimi deželami. Na 100 umrlih je pri nas 45—46 otrok. To pomeni: skoro vsak drugi grob, ki se izkoplje v Jugoslaviji, se izkoplje za otroka. Približno vsak četrti otrok umre pri nas do svojega 15. leta, v drugih kulturnih deželah pa samo vsak 5. ali 6. ali celo 7. ali 8. otrok. Največ umre dojenčev. Od 100 živo rojenih otrok jih umre pri nas pred koncem prvega leta 16, v Italiji, Avstriji in Španiji 12—13, v Nemčiji, Francoski, Danski in Finski samo 8—9, na Angleškem in Švedskem 6—7 in na Holandskem, v Švici in na Norveškem pa celo samo 5—6 dojenčev pred koncem prvega leta.

Za dojenca umira največ otrok v 2. in 3. letu življenja in čim starejši so, tem manj. V šolski dobi je že malo smrtnih slučajev. V primeri z drugimi državami kaže naša deca v predšolski dobi zelo veliko smrtnost, pa tudi šolskih otrok umira več kakor v drugih državah, bližnjih in daljnih.

Ali naš narod ne trpi škode samo zaradi izgube tolikega števila otrok, smrt ne pokosi vseh otrok, ki so bolni. Mnogi ostanejo živi, so pa slabiči vse svoje življenje, ali pa ostanejo nadložni, slepi, gluho-nemi, oslavljeni na rokah ali nogah ali z drugimi defekti. Njihovo telesno in duševno zdravje je oslabiljeno ali uničeno, tako da ostanejo kot breme sebi, rodbini in družbi. Skrta klika bolezni jih uniči mnogo pozneje, kadar dozoré, ko bi si morali sami pridobivati kruh in zmagovati v življenjskem boju. Vrednost poedinca se ne meri samo po njegovih fizičnih sposobnostih. Umske sposobnosti, znanje in moralna kvaliteta združena z dobrim zdravjem in odpornostjo telesa ustvarjajo pravo vrednost poedinca in veličino naroda.

V naši državi imamo na žalost mnogo in premnogo zapuščene dece z nezadostno vzgojo ali celo brez nje. Šola ni vzgojna ustanova, ki bi mogla storiti vse. Potrebna je vzgoja izven šole. Težko je točno oceniti otrokovo telesno zdravje, še težje je pa oceniti njegovo moralno zdravje. Zato niti od daleč ne razpolagamo s statistiko otrok, ki so moralno ogroženi ali celo propadli. Ali vsakdanje življenje in praksa dokazujeta pedagogom, sodnikom, zdravnikom, policijskim organom, novinarjem in vsem, ki gledajo življenje z odprtimi očmi, da imamo takih otrok zelo veliko število.

Tako zvani »brezprizorni« niso žalosten privilegij naše bratske velike slovanske države. »Brezprizorni« so gotovo povsod po svetu, imamo jih tudi pri nas, vidnih in nevidnih. Vidni »brezprizorni« se klatijo v gručah po ulicah naših mest, prosijo in kradejo. Nevidni pa umirajo v rodbinah, brez vzgoje in sončnih žarkov, brez zraka in hrane. Skrivajo se v mnogih delavnicah, pa celo v zavodih dečje zaščite, ki nimajo kreditov, primerne vodstva in strokovnega osebja.

Resnica o stanju naše dece in o našem delu za bodoče rodove ni razveseljiva. Četudi je v naši mladi državi storjenih mnogo naporov in izdanih mnogo zakonskih odredb, odobreni krediti in krediti in so odprti zavodi za zaščito dece, četudi je mnogo posa-

meznih, lepih uspehov: ako se razgledamo, pazno in objektivno, moramo reči, da naš narod na polju dečje zaščite še ni napredoval preko prvih poizkusov.

Še ni urejeno stališče deteta v rodbini, še niso določene dolžnosti rodbine napram detetu, a posebej še niso povsod določene dolžnosti očeta napram otroku. Ni še dovolj določena dolžnost države, banovine in občine napram narodnemu podmladku. Ni še dovolj razvita in dovolj priznana zasebna iniciativa na polju zaščite dece, ni še urejen odnos njenega prostovoljnega dela do dolžnosti službenih organov. Četudi je eden glavnih stebrov dečje zaščite (varuštvo) urejeno za vso državo z zakonom, vendar je ta steber še mrtev, ker sami paragrafi mu ne morejo vdahnuti življenja. Potrebno je, da se izvede stvarna organizacija varuštva do podrobnosti, da ta steber postane živ nosilec. Manjka nam združitve vsega dela za zaščito dece in še bolj neobhodno sodelovanje vseh aktivnih delavcev na tem polju. Najneizprosneje se pa občuti pomanjkanje materialnih sredstev. Nezadostno dajejo za zaščito dece naši imoviti sloji, pri deci štedijo budžeti naših občin in banovin, pri deci štedi tudi naša najvišja nacionalna organizacija — naša država.

Zaščita dece ni samo ena najlepših, nego tudi ena najvažnejših vej moderne kulture. Potrebno je, da na drevesu naše narodne kulture tudi ta veja požene bujneje.

Naša srca se morajo široko odpreti naši deci in njenim potrebam. Tudi srca posameznikov v narodu, tudi srca tistih, ki jim velevala njih položaj, da se brigajo za usodo našega naroda in naše države. Poleg srca pa se morajo naši deci odpreti tudi naše roke in naše blagajne. Tudi naš razum mora kritično motriti vprašanje narodovega podmladka in zbirati pozitivno znanje o stanju naše dece in o najboljših metodah njene zaščite. In to: o pravnih, finančnih, organizatorskih, zdravstvenih in vzgojnih metodah.

Celokupna naša zakonodaja, organizacija našega gospodarstva in vsa naša nacionalna politika nikdar in nikjer ne bi smela pustiti iz vidika, da je srečna bodočnost naroda njih glavni cilj, bodočnost naroda je pa deca. Generacija, ki je danes v polni moči, sama s svojim obstojem ne znači ničesar za bodočnost naroda, ki jo gradi šele s svojim delom in to samo na en način: da vse svoje napore osredotoči v dobrobit generacije, ki je v zibelkah in dorašča. Sreča naroda v sedanosti je samo sredstvo, pravi cilj je dalje in više. Prava sreča naroda je njegov podmladek.

Rodbina, ki ji deca propada, ugasne. Narod, ki mu deca propada, zaostane za drugimi narodi, številčno ali kulturno. Kdor zaostane, izgubi tekmo. Narod, ki zaostane, izgubi borbo za borbo na bojišču, v gospodarstvu in na kulturnem polju.

Naš narod je vaje zmagovati. Njegova inteligenca ga mora voditi k zmagi tudi na bojišču nove dobe: v biološki tekmi narodov.

Na tem bojišču nove dobe je potrebno za zmago, dobro poznati teren in dobro poznati uspešne metode boja.

Naši kongresi za zaščito dece imajo nalogo, da od vseh strani proučijo in osvetlijo problem našega podmladka in njegove zaščite. Problem je ogromen. Moja dolžnost je, da povem nekaj besed, kolikor se nanaša na dojenca in malo deco.

V zadnjih desetletjih smo opazili pri nekaterih narodih poizkuse, da se vzporedno z gospodarsko kolektivizacijo tudi vzgoja otrok čim bolj kolektivizira. Raznarodovalni nameni so vodili narode pri takih poizkusih. V pogledu odgoje dojenčev in male dece se narodi zopet vračajo k rodbini, četudi so roditelji, ki od prirode niso sposobni, da odgoje svojo deco, vendar družba do danes ni ustvarila za malo dete boljše vzgojne celice kakor je rodbina.

Za deco, ki je ostala brez rodbinske zaščite, so ustanovljene najdenišnice, domovi itd. Poleg mnogih pozitivnih so dali ti zavodi tudi mnogo negativnih rezultatov.

Moderni domovi za dojenčce so v istini sposobni, da zaščitijo optimalno zdravje in življenje svojih gojencev. Imajo pa veliko napako: da so zelo dragi. Predragi so, da bi jih mogli upoštevati kot edino javno obliko zaščite za zapuščene dojenčce. Zaščito v domovih moramo rezervirati samo za mlade, bolehe in slabotne dojenčce.

Glavna napaka domov za malo deco, ki je že shodila, ni samo v tem, da so predragi, ampak še bolj v sledečem: deca dorašča v domu daleč od resničnega življenja in daleč od narave. Tudi najboljša odgojiteljica ne more v domu nuditi deci to, kar ji je na tej stopnji razvoja najbolj potrebno. Dete v domu ostane odtujeno življenju, horizont mu je ozek, rečnik pomanjkljiv in pojmi omejeni. Često vzbuja videz, da umsko ni razvito, imbecilno ali celo idiotsko. Če se pa presadi v rodbino, oživi duhovno, se razvije, se seznani z vsakdanjim življenjem in s narodo, se normalizira. Ali škoda prvih let se ne more nikdar popolnoma popraviti.

V mnogih krajih se dogaja, da se deca brez rodbine daje v rejo za nagrado siromašnim ženam. Zaradi nevesče nege in pogrešne prehrane mnogo te dece, posebno dojenčev, propade, umrje. S slavnim Ruselovim zakonom so Francozi pred več kakor pol stoletja postavili hranitelje te dece pod obvezno strokovno nadzorstvo. To pa je moglo postati učinkovito šele v zadnjem času, ko so Francozi organizovali svoje »Centres d'élevages rurales«. Tu dajejo v rejo starejše dojenčce in malo deco izbranim selskim hraniteljicam koncentrirano, t. j. v gostih naseljih. Kmetičam se plača za nadzorstvo, nego in odgojo njihovih gojencev. V centru naselja se organizira mala dečja zdravstvena stanica z dečjim dispanzerom. Tej stanici je naloga, da s pomočjo strokovnih dečjih zaščitnih sester (nudilj) in po direktivah zdravnikov izobrazuje hraniteljice in vodi nadzorstvo nad njimi in nad deco.

Nekaj takih središč imamo tudi v naši državi. Njih uradni naslov je: Kolonija za dojenčce in malo deco. Prva kolonija je bila organizirana pred 9 leti v dravski banovini v vaseh okrog Lukovice s sodelovanjem državne in privatne iniciative. Pred 6 leti je dala država novo pobudo in danes obstoji 17 takih kolonij, nekatere na kmetih, druge v predmestjih. Večinoma so državne in banovinske, nekatere tudi občinske. Preteklo leto je bilo v teh kolonijah okrog 250 dojenčev in 400 male dece.

Uspehi kolonij so tudi pri nas zelo povoljni. So cenejše kakor domovi, zdravstveno stanje dece je dobro, smrtnost je majhna. Deca se razvija tu prirodno in navaja na vsakdanje življenje in na okolico,

v kateri bo pozneje živela in delala. Razen tega so se pokazale dečje kolonije kot dobri razsadniki higijene na selu. Dečja zdravstvena stanica ne deluje v koloniji odgojno samo na hraniteljice kolonijske dece, nego ob enem na širše sloje kmečkega prebivalstva brez ozira na njegovo premoženjsko stanje.

V prvem začetku je izgledalo, da ne bo lahko najti vasi z dobrimi rejnicami. V praksi se je pa pokazalo, da je tudi pri nas dovolj sposobnih vasi in da je ljudstvo dostopno pouku tudi na tem polju.

So pa druge, stalne težkoče. Ni dovolj sredstev, da se število kolonij poveča, niti ne, da se v obstoječih kolonijah namesti toliko potrebne dece, kolikor bi jih mogle sprejeti. Naše občine na žalost še ne vedo za to obliko dečje zaščite. Razen tega ne vnašajo v svoje budžete potrebnih vsot, da bi za svojo siromašno deco plačevale vzdrževalnino. Tudi privatna iniciativa še ni sprejela tega dobrega in cenenege načina skrbi za deco. Imamo društva za vzdrževanje dečjih domov in zavetišč, ali nimamo še niti enega društva, ki bi mu bila glavna naloga, da daje deco v rodbine na rejo koncentrirano in pod strokovnim nadzorstvom.

Nadaljnja težkoča je v tem, ker ni mogoče vedno najti dovolj strokovno izobraženega osebja za kolonijo, ki bi obenem pokazalo dovolj volje za to delo. Končno same matere, ki so brez rodbinskega ognjišča in se morajo ločiti od svoje dece, delajo nepotrebne težkoče. Mesto da poverijo otroka dečji koloniji, jih dajejo v rejo ženskam, ki so jih same izbrale. A njihova izbira je navadno slaba in ti otroci umirajo v velikem številu.

Upajmo, da se bo pri nas oddajanju dece v koncentrirane in kontrolirane dečje kolonije posvetilo več pažnje. Z istimi sredstvi se more v dečjih kolonijah poskrbeti za znatno večje število dece nego v dečjih domovih in to bolje in prirodneje. Dobra rodbinska zaščita dojenčev in dece v predšolski dobi nadkrijuje po svojih uspehih zavodsko zaščito. Gotovo pri nas, kjer je malo število zavodov bilo v stanju ali pokazalo voljo, da si osvoji strokovno preizkušene metode ureditve in vodenja kolektivne, t. j. zavodske zaščite dece.

Bodoči zgodovinarji našega naroda, ko bodo pisali zgodovino naše dobe, ne bodo pisali samo o modrosti naših državnikov in slavi naše vojske, ampak bodo ocenili tudi modrost naše socialne politike in skrb naše generacije za bodoče rodove. Od nas samih zavis, kako bodo mislili o nas naši potomci in kako bo sodila o nas naša zgodovina.

RESOLUCIJE

k temi »Oddajanje dece v družinsko rejo«.

I. Kolonije za dojenčce in male otroke se morajo sicer boriti s težkočami, vendar se je pokazalo, da so zelo dober, priroden in cenen način za vzrejo dece v predšolski dobi in dojenčev pred koncem prvega leta.

II. Glavni organizatorni principi teh kolonij so:

1. treba je vestno izbrati gostejša naselja za kolonije, še vestnejše pa rejnike;

2. neobhodno potrebno je, da ima vsaka kolonija v svojem središču dečjo zdravstveno stanico z dečjim dispanzerom;

3. kot kolonijske zaščitne sestre se smejo nastavl-
ljati samo zaščitne sestre, ki so temeljito izšolane v
zdravstveno-socialni zaščiti dece in ki so se izkazale
kot posebno sposobne v praktičnem delu;

4. vsaka kolonija mora stati pod vodstvom ali vsaj
strokovnim nadzorstvom kakega pediatričnega zavoda;

5. nekontrolirano in razpršeno oddajanje dojenčev
in dece v rejo se mora pobijati z zakonom in admi-
nistrativno.

III. V kolonije ne spadajo, ampak v posebne dečje
domove:

1. pred časom rojeni in mladi dojenči,

2. bolna in bolehnica deca,

3. deca s težkimi duševnimi in telesnimi napakami.

V kolonije tudi ne spada deca, ki se more z mate-
rialno ali moralno pomočjo zadostno zaščititi v last-
nih rodbinah, ožjih ali širših.

IV. Priporoča se zasebnim društvom, občinam in
banovinam, da posvečajo večjo pažnjo kolonijskemu
sistemu dečje zaščite.

V. Tudi za otroke v šolski dobi se priporoča vezan
kolonijski sistem, t. j. da se po možnosti tudi zanje
ustvarjajo kolonije. Te kolonije bi morale stati pod
pedagoškim vodstvom, neobhodno je pa sodelovanje
zaščitne sestre in kolonijskega oz. šolskega zdravnika.

VI. Zelo se priporoča, da se ustanovljajo specialne
kolonije za kronično bolno in zdravstveno ogroženo
deco, in to v prvi vrsti

1. za trahomatozno deco,

2. kolonije za deco, ogroženo po tuberkulozi, po
francoskem vzgledu.

VII. Za zapuščene matere z dojenčci se priporoča
nameščanje v dečjih kolonijah, ki imajo dobro orga-
niziran dečji dispanzer z zdravnikom-pediatrom.

RESOLUCIJE

k temi »Rasna higiena in zaščita dece«.

1.

Potrebno je, da vodi zaščito dece v njenih ciljih in
v uporabi metod prvenstveno evgenika, kateri je cilj
ohranitev dobre kvalitete in njeno izboljšanje potom-
nasledstva. Kot taka se mora evgenika smatrati za
prvorazredno državno vprašanje.

2.

Neobhodno je potrebno, da država vsestransko
podpira potomstvo zdravih in sposobnih roditeljev
in da s sredstvi, ki jih je znanost usvojila, preprečava
razmnoževanje dedno bolnih in nenormalnih.

3.

Zato je treba v državni finančni politiki opustiti
vse mere, ki otežkočujejo roditeljstvo in ogrožajo
rodbino. Pri deci se ne sme varčevati. Tudi v najtežji
finančni krizi je varčevanje pri deci in družini vedno
najdražje.

4.

Pokret za zaščito zdrave in sposobne dece je treba
strogo ločiti od pokreta za oskrbo dedno defektne
dece.

5.

Potrebno je ugotoviti stanje vsakega zakonskega
kandidata z obveznim, predzakonskim zdravniškim
pregledom in z osnovanjem rodbinskih knjig o izvoru.

Kongres zahteva:

a) da se obvezni pregled pred poroko, predviden
s § 9 »Zakona o pobijanju spolnih bolezni«,
znova uvede;

b) da se z zakonom

1. obvezni pregled pred poroko razširi tudi na
ženski spol;

2. da se zdravniška izpričevala o teh pregledih
izdajajo brezplačno od sanitetnih oblasti in
zdravnikov, določenih v § 3 pod a) in b)
istega zakona;

3. da se kot najuspešnejše sredstvo za uničenje
izvora okužbe s § 3, 3. točka omenjenega za-
kona predvideno obvezno zdravljenje izpre-
meni tako, da se omogoči brezplačno zdrav-
ljenje vseh veneričnih bolezni.

6.

Kvaliteta potomcev je odvisna od dedne podlage
roditeljev. Kadar obstoja v deci dobra dedna podlaga,
je treba omogočiti realiziranje ugodnih zunanjih fak-
torjev (telesne nege, obče higijene, dobre prehrane,
pravilne odgoje itd.) in preprečiti škodljiv vpliv uni-
čujočih faktorjev (alkoholna zastrupitev, poklicna za-
strupitev s svincem, jodom, arzenom in dr., sifili-
tični in tuberkulozni strup).

7.

Ustanoviti predzakonske in zakonske posvetoval-
nice, ki bodo vršile vse preventivne mere in širile
rasno-higiensko prosveto med narodom.

8.

Zahtevati, da se morajo v zakonu o zaščiti dece in
mater in v vseh socialnih zakonih upoštevati evge-
nična načela in higienske mere proti sifilisu, tuber-
kulozi, alkoholizmu in drugim negativnim faktorjem.

9.

Pobrigati se, da se deca, rojena v tuberkulozni sre-
dini, oddvoji takoj od roditeljev in poveri za to po-
sebej organizovanim ustanovam, kjer pa to ni mo-
gče, propagirati vsaj delno izolacijo v rodbini sami.

10.

Organizirati preventivno cepljenje dece v tuber-
kulozni okolici s Calmettovim cepivom.

11.

Urediti čimprej moderne zavode za slaboumno in
moralno defektno deco.